ΑΠΌ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΊΑ ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΊΑ

Η ΔΙΑΦΟΡΑ ΜΕΤΑΞΥ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗΣ

CrimethInc.

από τη
δημοκρατία
στην
ελευθερία

CrimethInc.

ΑΠΟ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

εκδόσεις αλληλεγγύη

στην Άννα

"What is democracy?"
"Well, I was never very clear on it, myself.
Like every other kind of government, it's got
something
to do with young men killing each other, I believe."
-Johnny Got His Gun (1971)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

δυο λόγια για την έκδοση

Το “Από τη δημοκρατία στην ελευθερία”, εκδόθηκε το 2017 και αποτελεί ένα συλλογικό έργο της αναρχικής συλλογικότητας CrimethInc, που έχει ως “βάση” της τις ΗΠΑ και ταυτόχρονα συμμετέχει σε πολλές δράσεις παγκοσμίως, μέσω δικτύων. Το βιβλίο αυτό είναι το αποτέλεσμα ενός διαλόγου πολλών χρόνων μεταξύ ανθρώπων που έχουν λάβει μέρος σε κοινωνικά κινήματα ανά την υφήλιο και επιπλέον στηρίζεται και περιλαμβάνει πέντε κείμενα-παραδείγματα τέτοιων κινημάτων. Η συγκεκριμένη μετάφραση δεν περιέχει τις πέντε αυτές περιπτώσεις, αλλά το βασικό κείμενο της συλλογικής τοποθέτησης.

Διανέμεται χέρι με χέρι, μέσα από καταλήψεις και στέκια, εκδηλώσεις και άλλες δομές του αναρχικού κινήματος, με ελεύθερη συνεισφορά – ή χωρίς αντίτιμο για όσους δεν έχουν. Τα χρήματα που θα συγκεντρωθούν, θα διατεθούν για τη στήριξη πολιτικών κρατούμενων στις ελληνικές φυλακές, καθώς επίσης και για την οικονομική ενίσχυση εγχειρημάτων αντιπληροφόρησης. Η αναπαραγωγή μέρους ή ολόκληρου του περιεχομένου του βιβλίου είναι ελεύθερη, αρκεί να μην έχει σκοπό το κέρδος.

Εκδόσεις Αλληλεγγύη
e-mail: solidedit@riseup.net

Διορθώσεις: Yannis C.

c. vidura,
Μάιος – Ιούνιος, 2018

Εισαγωγή στην αμερικανική έκδοση

Η δημοκρατία συνιστά το καθολικό πολιτικό ιδεώδες της εποχής μας. Ο George Bush, τη χρησιμοποίησε για να δικαιολογήσει την εισβολή στο Ιράκ˙ ο Obama, συνεχάρη τους εξεγερμένους της πλατείας Ταχρίρ για την εγκαθίδρυσή της στην Αίγυπτο˙ το κίνημα Occupy Wall Street, υποστήριξε ότι έχει αποστάξει την καθαρή της μορφή. Στην πραγματικότητα, από τη Λαϊκή Δημοκρατία της Βόρειας Κορέας ως και την αυτόνομη περιφέρεια της Ροζάβα, κάθε κυβέρνηση και λαϊκό κίνημα αυτοαποκαλείται δημοκρατικό.

Και ποια είναι η θεραπεία για τα προβλήματα που ενέχει η δημοκρατία; Όλοι συμφωνούν: περισσότερη δημοκρατία. Από τις αρχές του αιώνα, έχουμε δει ένα πλήθος νέων κινημάτων που υπόσχονται πραγματική δημοκρατία, σε αντίθεση με τους φαινομενικά δημοκρατικούς θεσμούς τους οποίους περιγράφουν ως αποκλειστικούς, καταναγκαστικούς και αλλοτριωμένους.

Υπάρχει κάποιο κοινό νήμα που συνδέει όλα αυτά τα διαφορετικά είδη δημοκρατίας; Ποια από αυτές είναι η πραγματική; Μπορεί καμιά από αυτές να περατώσει τη συμμετοχικότητα και την ελευθερία, έννοιες που σχετίζουμε με τον όρο δημοκρατία;

Οι προβληματικές αυτές, προέκυψαν μέσω των εμπειριών που αποκτήσαμε συμμετέχοντας σε αμεσοδημοκρατικά κινήματα. Το συμπέρασμα μας είναι ότι οι δραματικές ανισορροπίες στην οικονομική και πολιτική εξουσία, που έχουν οδηγήσει τους ανθρώπους στους δρόμους, από τη Νέα Υόρκη ως και το Σεράγεβο, δεν οφείλονται σε τυχαία ελαττώματα συγκεκριμένων ειδών δημοκρατίας, αλλά στα δομικά τους χαρακτηριστικά, που χρονολογούνται από τις απαρχές της δημοκρατίας και που εμφανίζονται σχεδόν σε κάθε παράδειγμα δημοκρατικής διακυβέρνησης, ανά τους αιώνες. Η αντιπροσωπευτική δημοκρατία διατήρησε τον μηχανισμό που είχε αρχικά εφευρεθεί για να υπηρετεί τους βασιλιάδες˙ η άμεση δημοκρατία τείνει να τον αναπαράγει σε μικρότερη κλίμακα, ακόμη και έξω από τις επίσημες δομές του κράτους. Η δημοκρατία δεν είναι συνώνυμο της αυτοδιάθεσης.

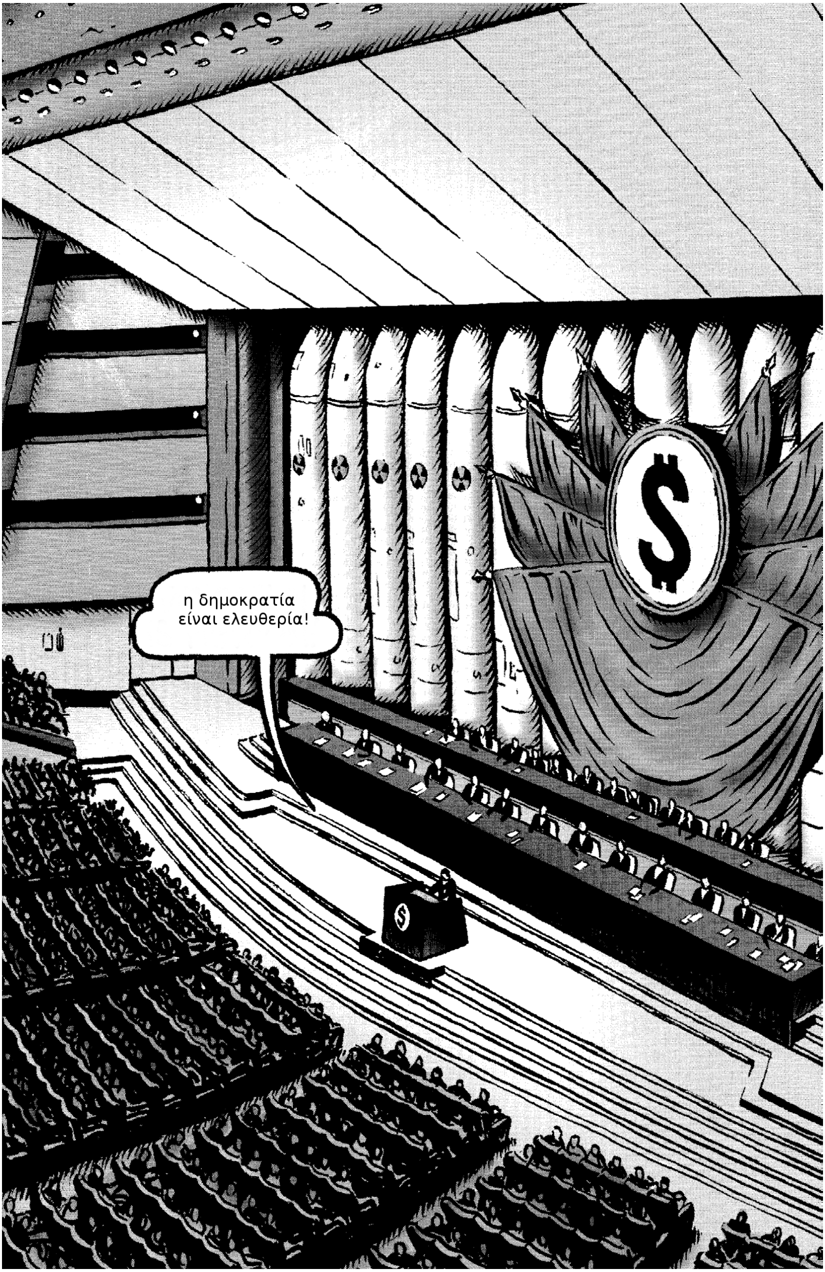
Βεβαίως, πολλά καλά πράγματα συχνά χαρακτηρίζονται δημοκρατικά. Δεν επιχειρηματολογούμε ενάντια σε διαλεκτικές, συνελεύσεις, δίκτυα, ομοσπονδίες ή ανθρώπους με τους οποίους δε συμφωνούμε πάντα. Η διαφωνία, θα λέγαμε, βρίσκεται στο ότι όταν συμμετέχουμε σε τέτοιες πρακτικές, αν αντιλαμβανόμαστε αυτό που κάνουμε ως δημοκρατία – ως μια μορφή συμμετοχικής

διακυβέρνησης και όχι ως συλλογική ελευθεριακή πρακτική – τότε, αργά ή γρήγορα, θα αναπαράγουμε όλα τα προβλήματα που συνδέονται με λιγότερο δημοκρατικές μορφές διακυβέρνησης. Αυτό ισχύει τόσο για την αντιπροσωπευτική, όσο και για την άμεση δημοκρατία, καθώς επίσης και για τη συναινετική διαδικασία. Αντί οι δημοκρατικές διαδικασίες να υποστηρίζονται ως αυτοσκοπός, ας επιστρέψουμε στις αξίες που αρχικώς μας οδήγησαν προς αυτή: την ισότητα, τη συμμετοχικότητα, την ιδέα ότι κάθε άνθρωπος θα πρέπει να ελέγχει το πεπρωμένο του.

Εάν η δημοκρατία δεν είναι ο πιο αποτελεσματικός τρόπος πραγμάτωσης αυτών των αξιών, τότε ποιος είναι; Καθώς η κοινωνική ανυπακοή αυξάνεται συνεχώς στις δημοκρατίες του σήμερα, η συζήτηση αυτή βρίσκει ολοένα και περισσότερο χώρο. Εάν επιμένουμε να προσπαθούμε να αντικαταστήσουμε την άρχουσα τάξη με μια πιο συμμετοχική έκδοση του ίδιου πράγματος, τότε θα συνεχίσουμε να καταλήγουμε εκεί απ' όπου ξεκινήσαμε και άτομα που μοιράζονται την απογοήτευσή μας, θα στραφούν προς μία πιο αυταρχική εναλλακτική λύση. Χρειαζόμαστε ένα πλαίσιο το οποίο θα μπορέσει να εκπληρώσει τις υποσχέσεις που η δημοκρατία έχει προδώσει.

Παρακάτω εξετάζουμε τα κοινά θέματα που συνδέουν διαφορετικές μορφές δημοκρατίας, εντοπίζουμε την εξέλιξή της από την κλασική της μορφή έως τις σύγχρονες παραλλαγές της (αντιπροσωπευτική, άμεση, συμμετοχική) και αξιολογούμε το πώς ο δημοκρατικός λόγος και οι δημοκρατικές διαδικασίες εξυπηρετούν τα κοινωνικά κινήματα που τις υιοθετούν. Στο πλαίσιο αυτό περιγράφουμε το τι σημαίνει να επιδιώξουμε την ελευθερία απ' ευθείας, παρά μέσω της δημοκρατικής κυριαρχίας.

Η μελέτη αυτή είναι το αποτέλεσμα ενός πολυετούς διηπειρωτικού διαλόγου. Συμπληρωματικά στηριχθήκαμε σε μελέτες περιπτώσεων από συμμετέχοντες σε κινήματα που προωθήθηκαν ως αμεσοδημοκρατικά μοντέλα: το κίνημα της 15M στην Ισπανία (2011), την κατάληψη της πλατείας Συντάγματος στην Ελλάδα (2011), το κίνημα Occupy στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (2011-2012), την εξέγερση της Σλοβενίας (2012-2013), τις Ολομέλειες στη Βοσνία (2014) και την επανάσταση της Ροζάβα (2012-2016). Όλα τα παραπάνω μπορούν να βρεθούν στο www.crimethinc.com.

η δημοκρατία είναι ελευθερία!

Κοινοί παρανομαστές της δημοκρατίας:
- ένας τρόπος καθορισμού του ποιοι συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων (δήμος)
- ένας τρόπος εκτέλεσης των αποφάσεων (κράτος)
- ένας χώρος νόμιμης λήψης αποφάσεων (πόλη)
- και οι πόροι που τη συντηρούν (οίκος)

Τι ακριβώς είναι η δημοκρατία; Οι περισσότεροι ορισμοί των λεξικών μιλούν για την κυριαρχία της πλειοψηφίας ή για τη διακυβέρνηση μέσω εκλεγμένων αντιπροσώπων. Από την άλλη, ορισμένοι ριζοσπάστες[i] έχουν υποστηρίξει ότι η "αληθινή" δημοκρατία μπορεί να πραγματωθεί μόνο πέρα και έξω από το μονοπώλιο της δύναμης του κράτους. Θα πρέπει να νοήσουμε τη δημοκρατία ως μία καθορισμένη διαδικασία λήψης αποφάσεων με συγκεκριμένη ιστορική διαδρομή ή ως μία γενική προσδοκία για ισότιμη, συμμετοχική και χωρίς αποκλεισμούς άσκηση πολιτικής;

Για να επισημάνουμε το αντικείμενο της κριτικής μας, ας ξεκινήσουμε με τον όρο καθαυτό. Η λέξη δημοκρατία πρωτοεμφανίζεται στην αρχαία Ελλάδα και αποτελείται από τα συνθετικά "*δήμος*" (άνθρωποι) και "*κράτος*" (δύναμη). Αυτή η διατύπωση, της *εξουσίας από τους ανθρώπους*, την οποία συναντάμε και στη Λατινική Αμερική ως *λαϊκή δύναμη*, θέτει το ερώτημα: ποιοι άνθρωποι και τι είδους δύναμη;

Οι δύο αυτές λέξεις-ρίζες, *δήμος* και *κράτος*, προτείνουν δύο κοινούς παρανομαστές του συνόλου των δημοκρατιών: ο καθορισμός του ποιος συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων και του ποιος επιβάλει τις αποφάσεις αυτές. Με άλλα λόγια, υπηκοότητα και αστυνόμευση. Αυτά είναι τα βασικά στοιχεία της δημοκρατίας· αυτά είναι που την καθιστούν μορφή διακυβέρνησης. Οτιδήποτε λιγότερο από αυτό, περιγράφεται ορθότερα ως *αναρχία* – η απουσία διακυβέρνησης, από το ελληνικό: "χωρίς" (στερητικό "α") και "αρχή" (εξουσία).

Ποιος περιλαμβάνεται στο δήμο; Κάποιοι[ii] υποστηρίζουν ότι ετυμολογικά η λέξη δήμος ποτέ δεν αναφερόταν σε *όλους* τους ανθρώπους, αλλά σε συγκεκριμένες κοινωνικές τάξεις. Ακόμη

και όταν οι θιασώτες της διατυμπάνισαν την υποτιθέμενη συμμετοχικότητα της, στην πράξη η δημοκρατία πάντα απαιτούσε τη διάκριση μεταξύ συμπεριλαμβανομένων και αποκλεισμένων.[iii] Αυτό θα μπορούσε να ισχύει όσον αφορά το νομοθετικό σώμα, τα δικαιώματα ψήφου, την ιθαγένεια, την ιδιότητα του μέλους, τη φυλή, το φύλο, την ηλικία ή τη συμμετοχή σε υπαίθριες συνελεύσεις. Αλλά σε κάθε μορφή δημοκρατίας, για να υπάρχουν νόμιμες αποφάσεις, πρέπει να υπάρχουν τυπικές συνθήκες νομιμότητας και μια καθορισμένη ομάδα ανθρώπων που τις ικανοποιούν.

Από αυτή την άποψη, η δημοκρατία θεσμοποιεί τον επαρχιακό, σοβινιστικό χαρακτήρα της ελληνικής της καταγωγής, ενώ ταυτόχρονα προσφέρει φαινομενικά ένα μοντέλο που μπορεί να είναι καθολικό. Γι αυτό και η δημοκρατία έχει αποδειχθεί συμβατή με τον εθνικοσοσιαλισμό και το κράτος˙ προϋποθέτει τον *Άλλον*, ο οποίος δεν έχει τα ίδια δικαιώματα ή πολιτική αυτενέργεια.

Η εστίαση στην ένταξη και τον αποκλεισμό φαίνεται καθαρά στη σύγχρονη δημοκρατία μέσα από το σημαίνον έργο του Rousseau "Κοινωνικό Συμβόλαιο", στο οποίο τονίζεται ότι δεν υπάρχει αντίφαση μεταξύ δημοκρατίας και δουλείας. *Όσοι περισσότεροι οι "κακοί" στις αλυσίδες, τόσο καλύτερη η ελευθερία των πολιτών*, υποστηρίζει. Ή, όπως το έθεσε αργότερα ο Isaiah Berlin, *η ελευθερία του λύκου είναι ο θάνατος του πρόβατου*. Η έννοια του μηδενικού αθροίσματος, που εκφράζεται μέσα από αυτή τη μεταφορά, είναι η θεμελίωση της συζήτησης περί δικαιωμάτων που παρέχονται και προστατεύονται από το κράτος. Με άλλα λόγια, για να είναι ελεύθεροι οι πολίτες, θα πρέπει να παραχωρηθεί στο κράτος απόλυτη εξουσία και η δυνατότητα πλήρους ελέγχου. Το κράτος επιδιώκει να παράγει πρόβατα, διατηρώντας τη θέση του λύκου για τον εαυτό του.

Αντιθέτως, εάν κατανοήσουμε την ελευθερία ως αθροιστική, η ελευθερία του ενός γίνεται η ελευθερία όλων: δεν είναι μονό θέμα προστασίας από τις αρχές, αλλά διασταύρωσης μεταξύ τους έτσι ώστε να μεγιστοποιούνται οι δυνατότητες για όλους. Σε αυτό το πλαίσιο, όσο συγκεντρώνεται η καταναγκαστική δύναμη τόσο ελαττώνεται η ελευθερία. Αυτός ο τρόπος αντίλη-

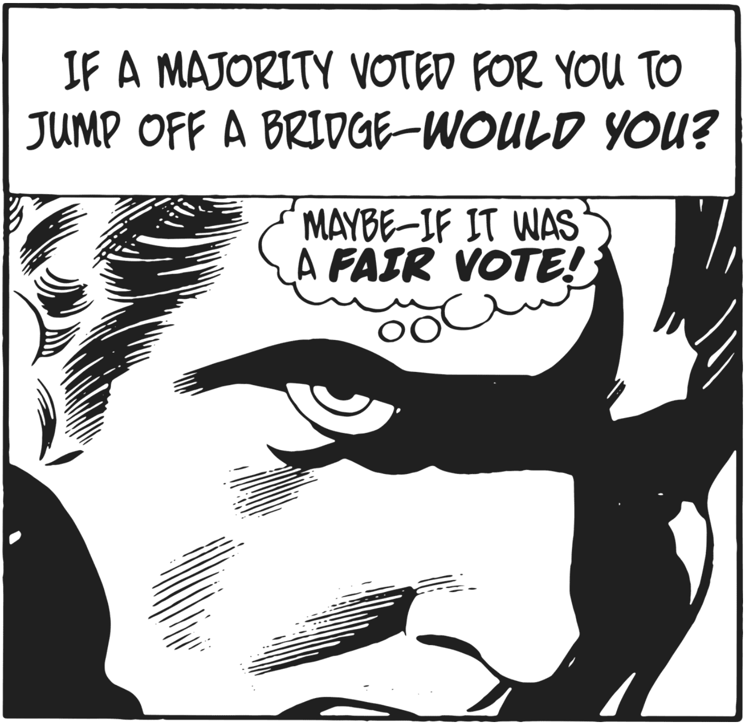
ψης της ελευθερίας είναι κοινωνικός παρά ατομικιστικός: προσεγγίζει την ελευθερία ως μία συλλογικά παραγόμενη σχέση, σύμφωνα με τις δυνατότητες μας και όχι μια στατική φούσκα ιδιωτικών δικαιωμάτων.[iv]

Ας πάμε τώρα στην άλλη ρίζα. Το κράτος. Η δημοκρατία μοιράζεται την κατάληξη αυτή, με λέξεις όπως αριστοκρατία, αυτοκρατορία, γραφειοκρατία, πλουτοκρατία και τεχνοκρατία. Κάθε ένας από τους όρους αυτούς περιγράφει τη διακυβέρνηση από ένα μέρος της κοινωνίας, όλοι όμως μοιράζονται ένα κοινό. Το κοινό τους νήμα είναι το κράτος, η ισχύς, η δύναμη.

Τι είδους δύναμη; Ας συμβουλευτούμε για άλλη μια φορά τους αρχαίους Έλληνες.

Στα χρόνια της κλασικής περιόδου, κάθε αφηρημένη έννοια προσωποποιούνταν από ένα θεϊκό ον. Το Κράτος ήταν ένας αδυσώπητος Τιτάνας που ενσωμάτωνε την καταναγκαστική δύναμη που συνδέονταν με την κρατική εξουσία. Μία από τις παλαιότερες πηγές όπου εμφανίζεται το Κράτος, είναι το θεατρικό έργο "Προμηθέας Δεσμώτης", γραμμένο από τον Αισχύλο στις απαρχές της Αθηναϊκής δημοκρατίας. Το έργο ξεκινά με το Κράτος και τη Βία να συνοδεύουν τον δέσμιο Προμηθέα, που έχει τιμωρηθεί επειδή έκλεψε τη φωτιά από τους θεούς και την έδωσε στους ανθρώπους. Το Κράτος παρουσιάζεται ως δεσμοφύλακας που εκτελεί άβουλα τις διαταγές του Δία – ένα κτήνος "φτιαγμένο για πράξεις τυράννου".

Το είδος της δύναμης που προσωποποιείται από το Κράτος, συνιστά το κοινό που έχει η δημοκρατία με την αυτοκρατορία και κάθε άλλη μορφή εξουσίας. Μοιράζονται τα θεσμικά όργανα εξαναγκασμού: τον νομικό μηχανισμό, την αστυνομία και τον στρατό. Όλα όσα προϋπήρχαν της δημοκρατίας και επιζούν και μετά και μέσα από αυτή. Αυτά είναι τα εργαλεία που "έγιναν για πράξεις τυράννου", είτε στο πηδάλιο είναι ο βασιλιάς, είτε η τάξη των γραφειοκρατών, είτε ο ίδιος ο λαός. "Δημοκρατία απλά σημαίνει ξυλοφόρτωμα του λαού, από τον λαό, για τον λαό", είπε κάποτε ο Oscar Wilde. Ο Mu'ammer al Gaddafi, έναν αιώνα μετά, στο *Πράσινο βιβλίο,* επαναδιατύπωσε χωρίς ειρωνεία: "Δημοκρατία είναι η επιτήρηση του λαού, από τον λαό".

Στα νέα ελληνικά, η λέξη κράτος έχει απλώς την έννοια της πολιτείας. Για να κατανοήσουμε τη δημοκρατία, θα πρέπει να ρίξουμε μια προσεκτικότερη ματιά στην έννοια της διακυβέρνησης καθ' αυτήν.

“**Δεν υπάρχει καμία αντίφαση μεταξύ της άσκησης της δημοκρατίας και του νόμιμου κεντρικού διοικητικού ελέγχου, σύμφωνα με τη γνωστή ισορροπία μεταξύ συγκεντρωτισμού και δημοκρατίας... Η δημοκρατία εδραιώνει τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και η κύρια δύναμή της είναι ο σεβασμός. Η δύναμη που πηγάζει από τη δημοκρατία προϋποθέτει υψηλότερο βαθμό προσήλωσης στην εκτέλεση των εντολών, με μεγάλη ακρίβεια και ζήλο.**”Saddam Hussein, *Democracy: A Source of Strength for the Individual and Society*.

"Όπως στα απολυταρχικά καθεστώτα ο βασιλιάς είναι νόμος, έτσι και στις ελεύθερες χώρες ο νόμος οφείλει να είναι βασιλιάς." Thomas Paine, *Common Sense*

"Η μεγάλη δυσκολία βρίσκεται στο εξής: πρέπει πρώτα να ενεργοποιήσεις την κυβέρνηση, ώστε να ελέγξει τους κυβερνώμενους και στη συνέχεια να την υποχρεώσεις να ελέγξει τον ίδιο της τον εαυτό."
James Madison, *The Federalist*

Ως μορφή διακυβέρνησης, η δημοκρατία έχει τον τρόπο να προσφέρει μια σειρά από άχρηστες επιθυμίες, απορροφώντας τους πόρους και τις δραστηριότητες της μειοψηφίας σε πολιτικές που προστάζει η πλειοψηφία. Σε κάθε δημοκρατία υπάρχει ένας νόμιμος χώρος λήψης αποφάσεων, ξέχωρος από την πραγματική ζωή. Μπορεί να είναι οι βουλευτές σε μια αίθουσα κοινοβουλίου, μια γενική συνέλευση σε ένα πεζοδρόμιο ή μια εφαρμογή που ζητά ψήφους μέσω iPhone. Σε κάθε περίπτωση, η πηγή της νομιμότητας δεν αφορά στις άμεσες ανάγκες και επιθυμίες μας, αλλά σε μια συγκεκριμένη διαδικασία λήψης αποφάσεων και πρωτοκόλλου. Σε ένα κράτος αυτό ονομάζεται "κανόνας δικαίου", αν και η ιδέα δεν προϋποθέτει απαραίτητα ένα επίσημο νομικό σύστημα. Αυτή είναι η ουσία της διακυβέρνησης: αποφάσεις που παίρνονται σε ένα χώρο, καθορίζουν τι θα ισχύει σε όλους τους άλλους χώρους. Το αποτέλεσμα είναι η αποξένωση – η προστριβή μεταξύ του τι αποφασίζεται και του τι βιώνεται.

Η δημοκρατία υπόσχεται να λύσει αυτό το πρόβλημα ενσωματώνοντας τους πάντες στο χώρο της λήψης αποφάσεων: ο κανόνας *για όλους από όλους*. "Οι πολίτες μιας δημοκρατίας υποτάσσονται στον νόμο, γιατί αναγνωρίζουν πως, έστω και έμμεσα, υποτάσσονται στον εαυτό τους ως οι δημιουργοί του νόμου".[v] Όμως, αν όλες αυτές οι αποφάσεις λαμβάνονταν από όσους τους αφορούν άμεσα, δε θα υφίστατο ανάγκη ύπαρξης μέσων επιβολής αυτών των αποφάσεων.

Τι προστατεύει τις μειοψηφίες απέναντι σε αυτό το "ο νικητής τα παίρνει όλα" σύστημα; Οι υποστηρικτές της δημοκρατίας εξηγούν ότι οι μειονότητες θα προστατεύονται από θεσμικές διατάξεις - "συνταγματικούς ελέγχους". Με άλλα λόγια, η ίδια δομή που τους εξουσιάζει, υποτίθεται ότι τους προστατεύει από αυτήν.[vi] Υπό αυτό το πρίσμα, δημοκρατία και προσωπική ελευθερία θεωρούνται θεμελιωδώς αντίθετες:[vii] για να διατηρηθεί η ατομική ελευθερία, μια κυβέρνηση θα πρέπει να αφαιρέσει την ελευθερία του συνόλου. Ωστόσο, είναι πράγματι αισιόδοξο να πιστεύουμε ότι τα θεσμικά όργανα θα είναι αποτελεσματικότερα από τους ανθρώπους που τα διαχειρίζονται. Όση περισσότερη δύναμη εκχωρούμε σε μια κυβέρνηση για την προστασία των περιθωριοποιημένων, τόσο πιο επικίνδυνη μπορεί να γίνει όταν στραφεί εναντίον τους.

Πόσο εύκολα θα αποδεχόσασταν την ιδέα ότι η δημοκρατική διαδικασία θα πρέπει να υπερισχύει της συνείδησης και των αξιών σας; Ας κάνουμε μια γρήγορη υπόθεση. Φανταστείτε πως βρίσκεστε σε μια δημοκρατία με σκλάβους – ας πούμε στην αρχαία Ελλάδα ή στην αρχαία Ρώμη ή στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, ως τα τέλη του 1865. Θα υπακούατε στο νόμο και θα αντιμετωπίζατε τους ανθρώπους ως ιδιοκτησία, προσπαθώντας παράλληλα να αλλάξετε τους νόμους, γνωρίζοντας πολύ καλά πως στο μεταξύ μπορεί να υπάρξουν πολλές ακόμη γενιές που θα ζήσουν και θα πεθάνουν με τις αλυσίδες; Ή θα ενεργούσατε με τη συνείδηση σας, κατά παράβαση του νόμου, όπως η Harriet Tubman και και ο John Brown;[viii]

Αν ακολουθούσατε τα βήματα της Tubman, τότε και σεις πιστεύετε πως υπάρχει κάτι πιο σημαντικό από το κράτος δικαίου. Αυτό είναι ένα πρόβλημα για όποιον θέλει να συμμορφωθεί με τον νόμο ή με τη βούληση της πλειοψηφίας, τον τελικό κριτή της νομιμότητας.

"Δεν μπορεί να υπάρξει μία κυβέρνηση στην οποία οι πλειονότητες να μην αποφασίζουν κατ' ανάγκην βάσει σωστού ή λάθους, αλλά με βάση τη συνείδηση;"
Henry David Thoreau, *Civil Disobedience*

"Πρέπει να πιστέψουμε ότι πριν τους Αθηναίους, δεν έτυχε ποτέ και πουθενά να συγκεντρωθούν τα μέλη μιας κοινότητας, ώστε να λάβουν κοινές αποφάσεις με τρόπο που θα έδινε σε όλους ίσα δικαιώματα;"
David Graeber, *Fragments of an Anarchist Anthropology*

Από την εποχή της αρχαίας Αθήνας, της ξακουστής "γενέτειρας της δημοκρατίας", μπορούμε να διακρίνουμε τον αποκλεισμό και τον εξαναγκασμό ως βασικά χαρακτηριστικά όλων των δημοκρατικών κυβερνήσεων. Μόνο οι ενήλικοι, στρατιωτικά εκπαιδευμένοι άνδρες, μπορούσαν να ψηφίζουν˙ γυναίκες, δούλοι, οφειλέτες και όσοι στερούνταν αθηναϊκού αίματος, εξαιρούνταν. Στην καλύτερη των περιπτώσεων, η δημοκρατία περιελάμβανε κάτι λιγότερο από το ένα πέμπτο του πληθυσμού.

Πράγματι, η δουλεία ήταν πιο διαδεδομένη στην αρχαία Αθήνα και οι γυναίκες είχαν λιγότερα δικαιώματα σε σχέση με τους άνδρες. Μεγαλύτερη ισότητα μεταξύ ανδρών πολιτών, προφανώς σήμαινε μεγαλύτερη αλληλεγγύη κατά των γυναικών και των ξένων. Ο χώρος στον οποίο ασκούνταν η συμμετοχική πολιτική συνιστούσε μία κλειστή κοινότητα.

Μπορούμε να χαρτογραφήσουμε τα όρια της κλειστής κοινότητας στην αθηναϊκή αντίθεση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού – μεταξύ *πόλης* και *οίκου.*[ix] Η *πόλη*, η ελληνική πόλη-κράτος, ήταν ένας χώρος δημόσιου λόγου, όπου οι πολίτες αλληλεπιδρούσαν ως ίσοι. Αντίθετα, ο *οίκος*, το νοικοκυριό, ήταν ένας ιεραρχικός χώρος, μέσα στον οποίο οι αρσενικοί ιδιοκτήτες κυριαρχούσαν – μια ζώνη εκτός πολιτικού πεδίου, που, παρόλα αυτά, χρησίμευε ως θεμέλιό του. Σε αυτή τη *διχοτόμηση*, ο *οίκος* είναι αυτός που παρέχει τους πόρους που χρειάζονται για τη συντήρηση του πολιτεύματος, εν τούτοις θεωρείται δεδομένο ότι προηγείται και γι αυτό είναι έξω από αυτό.

Αυτές οι κατηγορίες παραμένουν κοντά μας ως και σήμερα. Οι λέξεις "πολιτική" (τα ζητήματα της πόλης) και "αστυνομία" (η διοίκηση της πόλης) προέρχονται από το *πόλη*, ενώ η "οικονομία" (η διαχείριση του νοικοκυριού) και η "οικολογία" (η μελέτη του νοικοκυριού) προέρχονται από το *οίκος*.

Η δημοκρατία εξακολουθεί να βασίζεται σε αυτή τη διαίρεση. Όσο υπάρχει πολιτικός διαχωρισμός μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού, τα πάντα, από το νοικοκυριό (τον έμφυλα διαχωρισμένο οικείο χώρο, που συντηρεί την άρχουσα τάξη μέσω αόρατης και απλήρωτης εργασίας[x]) έως και ολόκληρες ήπειροι και λαοί (όπως για παράδειγμα η Αφρική κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας[xi]) μπορούν να υποβιβαστούν από την πολιτική σφαίρα. Ομοίως, οι θεσμοί της ιδιοκτησίας και της οικονομίας της αγοράς που παράγουν και που έχουν χρησιμεύσει ως θεμέλια από την απαρχή της δημοκρατίας, είναι αναμφισβήτητοι, καθώς επιβάλλονται και παράλληλα υπερασπίζονται από τον πολιτικό μηχανισμό.

Ευτυχώς, η αρχαία Αθήνα δεν είναι το μοναδικό σημείο αναφοράς για την ισότητα στη λήψη αποφάσεων. Μια συνοπτική έρευνα άλλων κοινωνιών, αποκαλύπτει αρκετά παραδείγματα, πολλά από τα οποία δεν βασίζονται στον αποκλεισμό ή τον εξαναγκασμό. Όμως, θα πρέπει να τα κατανοήσουμε και αυτά ως δημοκρατίες;

Στο *Αποσπάσματα Αναρχικής Ανθρωπολογίας*, ο David Graeber ρωτά τους συναδέλφους του για ποιο λόγο αναγνωρίζουν την Αθήνα ως γενέτειρα της δημοκρατίας· υποθέτει πως τα μοντέλα των Ιροκουά, των Βερβερίνων, των Σουλαουέζι και των Ταλένσι[xii], δεν τυγχάνουν μεγάλης προσοχής, επειδή κανένα από αυτά δεν επικεντρώνεται στην ψηφοφορία. Από τη μία, ο Graeber έχει δίκιο να κατευθύνει την προσοχή μας σε κοινωνίες που εστιάζουν στην οικοδόμηση συναίνεσης και όχι στην άσκηση καταναγκασμού: πολλές από αυτές ενσωματώνουν σπουδαιότερες αξίες, που συνδέονται με τη δημοκρατία πολύ περισσότερο από όσο το έκανε η Αθήνα. Από την άλλη όμως, δεν έχει νόημα να ονομάσουμε τα παραδείγματα αυτά δημοκρατικά, τη στιγμή που αμφισβητούνται τα πιστοποιητικά των Ελλήνων, οι οποίοι εφεύραν τον όρο. Με το να επιβεβαιώνουμε την αξία των μη-Δυτικών παραδειγμάτων αποδίδοντάς τους τιμητική ιδιότητα, στο πλαίσιο του δικού μας ομολογουμένως κατώτερου

Η δημοκρατία είναι ένας Δούρειος ίππος που με το πρόσχημα της αυτοδιάθεσης φέρει στην πόλη τις εγγενείς ανισορροπίες του κράτους

Δυτικού παραδείγματος, πράττουμε εθνοκεντρικά. Αντ' αυτού, ας παραδεχτούμε ότι η δημοκρατία, ως συγκεκριμένη ιστορική πρακτική, που χρονολογείται από την εποχή της Σπάρτης και της Αθήνας και που βρήκε μιμητές παγκοσμίως, δεν έχει ανταποκριθεί στα πρότυπα που έθεσαν οι προαναφερθείσες κοινωνίες και δεν έχει νόημα να τις περιγράφουμε ως δημοκρατικές. Θα ήταν πιο υπεύθυνο και πιο ακριβές, να τις περιγράφουμε και να τις τιμούμε με τους δικούς τους όρους.Έτσι, η αυθεντική δημοκρατία δεν είναι τελικά άλλη από αυτή της Αθήνας.

Κι αν η Αθήνα έγινε τόσο ισχυρή, όχι λόγω του βαθμού ελευθερίας, αλλά λόγω του πώς το κράτος χρησιμοποίησε την συμμετοχικότητα προς όφελος του; Εκείνη την εποχή, οι περισσότερες κοινωνίες στην ανθρώπινη ιστορία ήταν ακρατικές· κάποιες ήταν ιεραρχικές, κάποιες άλλες συμμετοχικές, αλλά καμία ανιθαγενής κοινωνία δεν είχε την κεντρική εξουσία του *κράτους*. Αντίθετα, η ισονομία στα υπάρχοντα κράτη ήταν ελάχιστη. Οι Αθηναίοι καινοτόμησαν, εισάγοντας μία υβριδική φόρμα, στην οποία η οριζοντιότητα συνέπιπτε με τον αποκλεισμό και τον εξαναγκασμό. Εάν θεωρείτε δεδομένο ότι το κράτος είναι επιθυμητό ή τουλάχιστον αναπόφευκτο, το παραπάνω ακούγεται ελκυστικό. Αν όμως το κράτος είναι η ρίζα του προβλήματος, τότε η δουλεία και η πατριαρχία της αρχαίας Αθήνας δεν ήταν πρόωρες παρατυπίες του δημοκρατικού μοντέλου, αλλά ενδείξεις των ανισορροπιών ισχύος που κωδικοποιούνται στο DNA του δημοκρατικού μοντέλου εξ αρχής.

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ - ΜΙΑ ΑΓΟΡΑ ΙΣΧΥΟΣ

"Αυτοί που πιστεύουν πως υπάρχει σαφής διαχωρισμός μεταξύ δημοκρατίας και μοναρχίας, δύσκολα μπορούν να διακρίνουν το πώς ένα θεσμικό όργανο μπορεί να υποστεί τόσες μεταλλάξεις και παρόλα αυτά να παραμείνει το ίδιο. Ωστόσο, ρίχνοντας μια γρήγορη ματιά, θα πρέπει να αντιληφθούμε ότι στην εξέλιξη της, η Αγγλική μοναρχία – με όλες της τις διευρύνσεις και τις επαναστάσεις της, ακόμη και με το υπερπόντιο άλμα της με το οποίο δημιουργήθηκε μια αποικία που έγινε ανεξάρτητο έθνος και στη συνέχεια ισχυρό κράτος – κράτησε ουσιαστικά αμετάβλητες τις κρατικές της λειτουργίες και συμπεριφορές."
Randolph Bourne, *The State*

"Ένα συνταγματικό σώμα είναι το μέσο που χρησιμοποιούν οι προνομιούχες τάξεις όταν μια δικτατορία δεν είναι εφικτή. Έτσι, εμποδίζει μια επανάσταση ή σε περίπτωση που μια επανάσταση έχει ήδη ξεσπάσει, σταματά την πρόοδό της με τη δικαιολογία της νομιμοποίησής της, προσπαθώντας ταυτόχρονα να πάρει πίσω όσο το δυνατόν περισσότερα από αυτά που κέρδισαν οι άνθρωποι κατά την επαναστατική περίοδο."
Errico Malatesta, *Against the Constituent Assembly as against the Dictatorship*

Η κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών έχει περισσότερα κοινά με την αρχαία Ρώμη από ότι με την Αθήνα. Αντί να κυβερνούν άμεσα, οι Ρωμαίοι πολίτες εξέλεγαν αντιπροσώπους που διηύθυναν μια σύνθετη γραφειοκρατική δομή. Καθώς η ρωμαϊκή επικράτεια επεκτείνονταν και ο πλούτος αυξάνονταν, οι μικροί αγρότες έχαναν τη βάση τους και μεγάλοι αριθμοί εκδιωχθέντων πλημμύρισαν την πρωτεύουσα. Η αναταραχή αυτή ανάγκασε τη Δημοκρατία[xiii] να επεκτείνει το δικαίωμα ψήφου σε όλο και μεγαλύτερα κομμάτια του πληθυσμού. Ωστόσο, η πολιτική ένταξη δεν εξουδετέρωσε την οικονομική στρωματο-

ποίηση της ρωμαϊκής κοινωνίας. Όλα αυτά ακούγονται ανατριχιαστικά οικεία.

Η Ρωμαϊκή Δημοκρατία έληξε όταν ο Ιούλιος Καίσαρας κατέλαβε την εξουσία. Από τότε και στο εξής, η Ρώμη κυβερνούνταν από αυτοκράτορες. Παρόλα αυτά, ελάχιστα πράγματα άλλαξαν για τον μέσο Ρωμαίο πολίτη. Η γραφειοκρατεία, ο στρατός, η οικονομία και τα δικαστήρια, συνέχισαν να λειτουργούν όπως πριν.

Πάμε στα γρήγορα δεκαοκτώ αιώνες μπροστά, στην Αμερικανική Επανάσταση. Εξοργισμένοι με τη "φορολόγηση *χωρίς* αντιπροσώπευση", τα βορειοαμερικανικά υποκείμενα της Βρετανικής Αυτοκρατορίας επαναστάτησαν και ίδρυσαν τη δική τους αντιπροσωπευτική δημοκρατία,[xiv] πλαισιωμένη από μια ρωμαϊκού τύπου Γερουσία. Όμως και πάλι η λειτουργία του κράτους παρέμενε αμετάβλητη. Εκείνοι που πάλεψαν για να απαλλαχτούν από τον βασιλιά, ανακάλυψαν ότι η "φορολόγηση *με* αντιπροσώπευση" είχε ελάχιστη διαφορά. Το αποτέλεσμα ήταν να ξεσπάσουν μια σειρά από εξεγέρσεις – η εξέγερση του Σάι, η εξέγερση του Ουίσκυ, η εξέγερση του Φρέι και άλλες – οι οποίες, χωρίς εξαίρεση, κατεστάλησαν βίαια. Η νέα δημοκρατική κυβέρνηση πέτυχε την καταστολή του πληθυσμού εκεί που η Βρετανική Αυτοκρατορία είχε αποτύχει, χάρη στην πίστη πολλών από αυτούς που είχαν επαναστατήσει εναντίον του βασιλιά: ότι θα έπρεπε να αντιπροσωπεύονται από τη νέα κυβέρνηση.[xv]

Η ιστορία αυτή έχει επαναληφθεί ξανά και ξανά. Στη Γαλλική επανάσταση του 1848, ο προσωρινά διορισμένος από την κυβέρνηση διοικητής της αστυνομίας, εισήλθε στο εκκενωμένο γραφείο του, από τον βασιλιά διορισμένο, διοικητή της αστυνομίας και παρέλαβε τα έγγραφα που ο προκάτοχός του είχε αφήσει. Τον εικοστό αιώνα, στις μεταβάσεις από τη δικτατορία στη δημοκρατία, που έγιναν στην Ελλάδα, την Ισπανία, τη Χιλή και πιο πρόσφατα στην Τυνησία και την Αίγυπτο, τα κινήματα που ανέτρεψαν τους δικτάτορες έπρεπε να συνεχίσουν την πάλη ενάντια στην ίδια ακριβώς αστυνομία, που βρίσκονταν πια υπό τις διαταγές του δημοκρατικού καθεστώτος. Αυτό είναι το *κράτος*, αυτό που κάποιοι ονομάζουν "Βαθύ Κράτος", αυτό που μεταφέρεται από το ένα καθεστώς στο άλλο.

Νόμοι, δικαστήρια, φυλακές, υπηρεσίες πληροφοριών, εφορίες, στρατοί, αστυνομίες – τα περισσότερα από τα μέσα καταναγκαστικής εξουσίας που θεωρούμε καταπιεστικά σε ένα μοναρχικό ή δικτατορικό καθεστώς, λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο σε μια δημοκρατία. Ωστόσο, όταν μας επιτρέπεται να ψηφίζουμε για το ποιος θα τα εποπτεύει, υποτίθεται πως μας ανήκουν, ακόμη και όταν τα μέσα αυτά στρέφονται εναντίον μας. Αυτό είναι το μεγάλο επίτευγμα δυόμιση αιώνων δημοκρατικών επαναστάσεων: αντί να καταργήσουν τα μέσα με τα οποία κυβερνούσαν οι βασιλιάδες, τα κατέστησαν *δημοφιλή*.

Η μεταφορά της ισχύος από τους εξουσιαστές στις κοινοβουλευτικές αίθουσες, εξυπηρέτησε την πρόωρη παύση των εξελικτικών κινημάτων, από την εποχή της Αμερικανικής Επανάστασης. Αντί να πετύχουν μέσω της άμεσης δράσης τις αλλαγές που επεδίωκαν, οι επαναστάτες ανέθεσαν το έργο αυτό στους νέους αντιπροσώπους που ανέλαβαν το πηδάλιο του κράτους – μόνο για να δουν τα όνειρα τους να προδίδονται.

Το κράτος είναι πράγματι πανίσχυρο, αλλά αυτό που σίγουρα δεν μπορεί να πετύχει, είναι ελευθερία για τους υπηκόους του. Δε μπορεί, γιατί αντλεί την ίδια του την ύπαρξη μέσα από την υποταγή τους. Μπορεί να υποτάσσει, να επιτάσσει και να συγκεντρώνει πόρους, να επιβάλλει τέλη και υποχρεώσεις, να μειώνει δικαιώματα και παραχωρήσεις – τα βραβεία παρηγοριάς των κυβερνώμενων – δεν μπορεί όμως να παράσχει αυτοδιάθεση. Το *Κράτος* μπορεί να κυριαρχήσει, αλλά δεν μπορεί να απελευθερώσει.

Αντ' αυτού, η αντιπροσωπευτική δημοκρατία υπόσχεται την ευκαιρία της διακυβέρνησης μέσω ενός συστήματος εναλλαγής: μια ασαφής βασιλεία, προσωρινά διανεμημένη, δυναμική κι όμως ιεραρχική όπως το χρηματιστήριο. Πρακτικά, δεδομένου ότι η εξουσία μεταβιβάζεται, υπάρχουν πάντα κυβερνώντες με τεράστια δύναμη σε σχέση με τους υπόλοιπους. Συνήθως, όπως για παράδειγμα οι Μπους και οι Κλίντονς, υποστηρίζονται από μία de facto άρχουσα τάξη. Αυτή η άρχουσα τάξη, τείνει να καταλαμβάνει τα ανώτερα στρώματα όλων των κοινωνικών ιεραρχιών, τόσο των επίσημων όσο και των ανεπίσημων. Ακόμη κι αν ένας πολιτικός έχει μεγαλώσει στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, όσο ασκεί εξουσία, τα συμφέροντά του αποκλίνουν

από τα συμφέροντα των κυβερνώμενων. Αλλά το πραγματικό πρόβλημα δεν είναι οι προθέσεις των πολιτικών˙ είναι ο μηχανισμός του ίδιου του κράτους.

Ανταγωνιζόμενοι για το δικαίωμα διαχείρισης της καταναγκαστικής δύναμης του κράτους, οι διαγωνιζόμενοι δεν αμφισβητούν στιγμή την αξία του ίδιου του κράτους, έστω κι αν στην πράξη είναι οι αποδέκτες της δύναμής του. Η αντιπροσωπευτική δημοκρατία λειτουργεί σα μια βαλβίδα αποσυμπίεσης: όταν ο κόσμος αισθάνεται απογοητευμένος, επικεντρώνεται στις επόμενες εκλογές, θεωρώντας το κράτος ως κάτι δεδομένο. Πράγματι, αν θέλετε να μπει ένα τέλος στην κερδοσκοπία των εταιρειών, ή την περιβαλλοντική καταστροφή, δεν θεωρείτε το κράτος ως το μόνο ικανό μέσο για την επίτευξη αυτού του σκοπού; Τι κι αν ήταν το κράτος που καθόρισε εξαρχής τις συνθήκες για να μπορέσουν να ευδοκιμήσουν τα παραπάνω...

Αυτά περί δημοκρατίας και κοινωνικής ανισότητας. Τι γίνεται όμως με την οικονομική ανισότητα που ενυπάρχει στη δημοκρατία από το ξεκίνημά της; Θα πίστευε κάποιος, πως ένα σύστημα βασισμένο στην αρχή της πλειοψηφίας, θα είχε σκοπό να αμβλύνει τις διαφορές μεταξύ πλουσίων και φτωχών, μιας και οι φτωχοί αποτελούν πλειονότητα. Όμως, όπως ακριβώς και στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, η σημερινή υπεροχή της δημοκρατίας προϋποθέτει ένα τεράστιο χάσμα μεταξύ αυτών που έχουν και αυτών που δεν έχουν. Πώς μπορεί να συμβαίνει κάτι τέτοιο;

Όπως ο καπιταλισμός διαδέχτηκε τη φεουδαρχία στην Ευρώπη, η αντιπροσωπευτική δημοκρατία αποδείχθηκε πιο σταθερή από τη μοναρχία γιατί παρείχε ευελιξία μέσα στις ιεραρχίες του κράτους. Το *δολάριο* και το *ψηφοδέλτιο* αποτελούν μηχανισμούς ιεραρχικής διανομής της ισχύος, λειτουργώντας έτσι ώστε να αποσυμφορίζονται οι ίδιες οι ιεραρχίες. Σε αντίθεση με την πολιτική και οικονομική στασιμότητα της περιόδου της φεουδαρχίας, ο καπιταλισμός και η δημοκρατία ανακατανέμουν διαρκώς την εξουσία. Χάρη σε αυτή την μεγάλη ευελιξία, ο δυνητικός επαναστάτης έχει καλύτερες πιθανότητες να βελτιώσει τη θέση του στην παρούσα κατάσταση, παρά να την ανατρέψει. Κατά συνέπεια, η αντιπολίτευση τείνει να ανατρο-

φοδοτεί το πολιτικό σύστημα *από τα μέσα*, πάρα να το απειλεί.

Η αντιπροσωπευτική δημοκρατία είναι για την πολιτική ό,τι είναι για την οικονομία ο καπιταλισμός. Οι επιθυμίες του καταναλωτή και του ψηφοφόρου αναπαρίστανται από νομίσματα που υπόσχονται την ατομική ενδυνάμωση, αλλά τελικά συγκεντρώνονται αμείλικτα στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας. Όσο η ισχύς συγκεντρώνεται εκεί, είναι πολύ εύκολο να μπλοκάρει, να εξαγοράσει ή να καταστρέψει όποιον προσπαθήσει να την απειλήσει.

Αυτό εξηγεί γιατί όταν οι πλούσιοι και ισχυροί είδαν τα συμφέροντα τους να απειλούνται από τους δημοκρατικούς θεσμούς, μπόρεσαν να αναστείλουν τον νόμο ώστε να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα – δείτε για παράδειγμα τις φρικτές μοίρες των αδελφών Gracci στην αρχαία Ρώμη και του Salvador Allende στη Χιλή. Μέσα στο πλαίσιο του κράτους, η ιδιοκτησία πάντα υπερτερούσε της δημοκρατίας.[xvi]

"Η ελεύθερη εκλογή των αρχόντων δεν καταργεί ούτε τους άρχοντες, ούτε τους δούλους. Η ελεύθερη επιλογή μεταξύ μιας μεγάλης ποικιλίας αγαθών και υπηρεσιών δεν σημαίνει ελευθερία, εφόσον αυτά τα αγαθά και υπηρεσίες διατηρούν τον κοινωνικό έλεγχο και μια ζωή γεμάτη μόχθο και φόβο – εφόσον στηρίζουν δηλαδή την αποξένωση. Και η αυθόρμητη αναπαραγωγή επιπρόσθετων αναγκών από το άτομο δεν δημιουργεί αυτονομία˙ μαρτυρά την αποτελεσματικότητα του κοινωνικού ελέγχου."

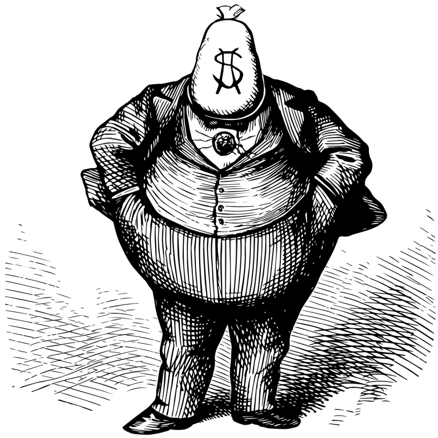
Herbert Marcuse, *One-Dimensional Man*

"Στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία, όπως στον καπιταλιστικό ανταγωνισμό, όλοι υποτίθεται ότι έχουν μια πιθανότητα, αλλά μόνο λίγοι φτάνουν στην κορυφή. *Εάν δεν κερδίσατε, μάλλον δεν προσπαθήσατε αρκετά!* Είναι ο ίδιος εξορθολογισμός που χρησιμοποιείται για να δικαιολογήσει τις αδικίες του σεξισμού και του ρατσισμού: *κοιτάξτε παλιοτεμπέληδες, θα μπορούσατε να είσαστε στη θέση του Bill Cosby ή της Hilary Clinton, αν εί-*

χατε προσπαθήσει αρκετά. Αλλά δεν υπάρχει αρκετός χώρος στην κορυφή για όλους μας, ανεξάρτητα από το πόσο σκληρά δουλεύουμε.

Όταν η πραγματικότητα παράγεται μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης και η πρόσβαση στα ΜΜΕ καθορίζεται από τον πλούτο, οι εκλογές είναι απλώς διαφημιστικές εκστρατείες. Ο ανταγωνισμός της αγοράς υπαγορεύει το ποια λόμπυ θα έχουν τελικά τη δυνατότητα να καθορίσουν τη βάση πάνω στην οποία οι ψηφοφόροι θα πάρουν της αποφάσεις τους. Υπό αυτές τις συνθήκες, ένα πολιτικό κόμμα είναι ουσιαστικά μια επιχείρηση που προσφέρει επενδυτικές ευκαιρίες στη νομοθεσία. Είναι ανόητο να περιμένουμε από τους πολιτικούς αντιπροσώπους να αντιταχθούν στα συμφέροντα της πελατείας τους, όταν η εξουσία που επιδιώκουν εξαρτάται άμεσα από αυτήν.”

CrimethInc, *Workers' Collective, Work*

“Δημοκρατία σημαίνει ότι το 100% του πληθυσμού συνεργάζεται για να εξασφαλίσει ότι το 51% του εκλογικού σώματος έχει το δικαίωμα να επιλέξει ποιος μπορεί να πει σε όλους τι να κάνει. Στην πράξη βέβαια, αυτό σημαίνει εμένα!“

“Η αληθινή δημοκρατία υπάρχει μόνο μέσω της άμεσης συμμετοχής του λαού και όχι μέσω της δραστηριότητας των αντιπροσώπων του. Τα κοινοβούλια αποτελούσαν ένα νομικό εμπόδιο μεταξύ του λαού και της άσκησης της εξουσίας, καθώς εξαιρούσαν τις μάζες από την ουσιαστική πολιτική, μονοπωλώντας την εθνική κυριαρχία. Στον λαό απομένει μόνο μια πρόσοψη δημοκρατίας, που εκδηλώνεται σε μεγάλες ουρές, περιμένοντας να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα.”
Mu’ammer al Gaddafi, *The Green Book*

“Το ψηφιακό πρόγραμμα μείωσης του κόσμου στην εκπροσώπηση συγκλίνει με το μοντέλο της εκλογικής δημοκρατίας, στο οποίο μόνο οι εκπρόσωποι που ενεργούν μέσω των προβλεπόμενων διαύλων μπορούν να ασκήσουν εξουσία. Και τα δύο, δρουν ενάντια σε ό,τι είναι ασυμβίβαστο και απεριόριστο, βάζοντας την ανθρωπότητα στο κρεβάτι του Προκρούστη. Συνδυασμένες ως ηλεκτρονική δημοκρατία, παρουσιάζουν την ευκαιρία της ψηφοφορίας που αφορά μια τεράστια ποικιλία λεπτομερειών, ενώ καθιστούν αδιαμφισβήτητη την ίδια την υποδομή – όσο πιο συμμετοχικό είναι το σύστημα, τόσο πιο ‘*νόμιμο*’”.
CrimethInc, *Deserting the Digital Utopia*

Κι έτσι, ερχόμαστε στο σήμερα. Η Αφρική και η Ασία γίνονται μάρτυρες νέων κινημάτων υπέρ της δημοκρατίας. Την ίδια στιγμή πολλοί Ευρωπαίοι και Αμερικανοί, απογοητευμένοι από τις αποτυχίες της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, εναποθέτουν τις ελπίδες τους στην άμεση δημοκρατία, μετατοπιζόμενοι από το μοντέλο της Ρωμαϊκής Ρεπούμπλικας, στην Αθηναϊκή της προκάτοχο. Αν το πρόβλημα είναι ότι η διακυβέρνηση δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες μας, τότε η λύση δεν είναι να γίνει πιο συμμετοχική, έτσι ώστε να ασκήσουμε απευθείας την εξουσία, αντί να τη μεταβιβάσουμε στους πολιτικούς;

Όμως, τι ακριβώς σημαίνει αυτό; Μήπως σημαίνει ψηφοφορία για νόμους, παρά για νομοθέτες; Ή ανατροπή της παρούσας κυβέρνησης και θεσμοθέτηση μιας κυβέρνησης ομοσπονδιακών συνελεύσεων στη θέση της; Ή κάτι άλλο;

Αφενός, η άμεση δημοκρατία είναι απλώς ένας πιο συμμετοχικός και χρονοβόρος τρόπος να πιλοτάρεις το κράτος˙ μπορεί να δίνει την ευκαιρία μεγαλύτερης ανάμειξης στη διαχείριση του, αλλά δε μπορεί παρά να διατηρήσει τη συγκέντρωση της ισχύος, η οποία είναι εγγενής σε αυτήν. Εδώ υπάρχει ένα πρόβλημα κλίμακας: Μπορούμε να φανταστούμε 219 εκατομμύρια εκλέξιμους ψηφοφόρους να διευθύνουν άμεσα τις δραστηριότητες της αμερικάνικης κυβέρνησης; Η κλασική απάντηση είναι ότι οι τοπικές συνελεύσεις θα στείλουν αντιπροσώπους στις περιφερειακές συνελεύσεις, οι οποίες με τη σειρά τους θα στείλουν εκπροσώπους σε μια εθνική συνέλευση – αλλά τότε μιλάμε εκ νέου για αντιπροσωπευτική δημοκρατία. Στην καλύτερη περίπτωση, αντί των περιοδικά εκλεγμένων αντιπροσώπων, μπορούμε να φανταστούμε μια σειρά από δημοψηφίσματα που έχουν εκδοθεί από ψηλά.

Μια από τις πιο ισχυρές εκδοχές αυτού του οράματος, είναι η ψηφιακή δημοκρατία, ή ηλεκτρονική δημοκρατία,[xvii] η οποία προωθείται από ομάδες όπως το Κόμμα των Πειρατών. Το Κόμμα των Πειρατών, έχει ήδη ενσωματωθεί στο υπάρχον πολιτικό σύστημα, αλλά θεωρητικά μπορούμε να φανταστούμε έναν πληθυσμό που συνδέεται μέσω της ψηφιακής τεχνολογίας, παίρνοντας, μέσω της πλειοψηφίας, όλες τις αποφάσεις σχετικά με την κοινωνία του, σε πραγματικό χρόνο. Σε μια τέτοια περίπτωση, η κυβέρνηση των πλειοψηφούντων θα κέρδιζε μία πρακτικά ακαταμάχητη νομιμότητα, η μεγαλύτερη ισχύς όμως θα συγκεντρώνονταν στα χέρια των τεχνοκρατών που διαχειρίζονται το σύστημα. Κωδικοποιώντας τους αλγορίθμους που καθορίζουν τις πρωτεύουσες πληροφορίες και ερωτήσεις, θα μπορούσαν να διαμορφώσουν τα εννοιολογικά πλαίσια των συμμετεχόντων, χίλιες φορές πιο επιθετικά από ότι κάνουν σήμερα οι διαφημιστικές καμπάνιες το έτος των εκλογών.

Αλλά, ακόμα κι αν ένα τέτοιο σύστημα μπορούσε να λειτουργήσει τέλεια, θέλουμε τελικά να διατηρήσουμε το σύστημα της κεντρικής πλειοψηφίας; Το γεγονός της συμμετοχικότητας από

μόνο του, δεν καθιστά την πολιτική διαδικασία λιγότερο αυστηρή. Όσο η πλειοψηφία έχει την δυνατότητα να επιβάλλει τις αποφάσεις της στη μειοψηφία, μιλάμε για ένα σύστημα πανομοιότυπο σε πνεύμα με εκείνο που κυβερνά τις ΗΠΑ σήμερα – ένα σύστημα που επίσης θα απαιτούσε φυλακές, αστυνομικούς και εφοριακούς, ή άλλους αντίστοιχους τρόπους εκτέλεσης των ίδιων λειτουργιών.

Η αληθινή ελευθερία δεν έγκειται στο πόσο συμμετοχική είναι η διαδικασία απάντησης στις ερωτήσεις, αλλά στο κατά πόσο μπορούμε να θέσουμε από μόνοι μας το πλαίσιο των ερωτήσεων και στο κατά πόσο μπορούμε να εμποδίσουμε τους άλλους να μας επιβάλλουν τις απαντήσεις τους. Τα θεσμικά όργανα που λειτουργούν υπό καθεστώς δικτατορίας ή εκλεγμένης κυβέρνησης, δεν είναι λιγότερο καταπιεστικά όταν η διαχείριση τους γίνεται από την άμεση πλειοψηφία, χωρίς τη διαμεσολάβηση των αντιπροσώπων. Σε τελική ανάλυση, ακόμη και το πιο αμεσοδημοκρατικό κράτος, αυτό που θα κάνει καλύτερα είναι να συγκεντρώσει την εξουσία, παρά να μεγιστοποιήσει την ελευθερία.

Αφετέρου, δεν πιστεύουν όλοι ότι η δημοκρατία αποτελεί μέσο κρατικής διακυβέρνησης. Ορισμένοι υποστηρικτές της δημοκρατίας, προσπάθησαν να μετασχηματίσουν τη ρητορική της,

υποστηρίζοντας ότι η αληθινή δημοκρατία λαμβάνει χώρα μόνο έξω από το κράτος και εναντίον του μονοπωλίου της εξουσίας. Για τους αντιπάλους του κράτους, αυτό φαίνεται να είναι μια στρατηγική κίνηση, δεδομένου ότι αποδίδει όλη τη νομιμότητα που έχει επενδυθεί στη δημοκρατία μέσα από τρεις αιώνες λαϊκών κινημάτων και αυτάρεσκης κρατικής προπαγάνδας. Ωστόσο, υπάρχουν τρία βασικά προβλήματα σε αυτήν την προσέγγιση.

Πρώτον, είναι ανιστόρητη. Η δημοκρατία προέκυψε ως μορφή κρατικής διακυβέρνησης˙ πρακτικά, όλα τα γνωστά ιστορικά παραδείγματα δημοκρατίας προέκυψαν μέσω του κράτους ή τουλάχιστον μέσω ανθρώπων που επεδίωκαν να κυβερνήσουν. Οι θετικοί συσχετισμοί που έχουμε με τη δημοκρατία ως μια σειρά αφηρημένων ιδανικών, έπονται.

Δεύτερον, δημιουργεί σύγχυση. Όσοι προωθούν τη δημοκρατία ως εναλλακτική λύση έναντι του κράτους, σπάνια παρουσιάζουν μια σημαντική διαφορά μεταξύ αυτών των δύο. Αν καταργηθούν η εκπροσώπηση, η καταναγκαστική εκτέλεση και το κράτος δικαίου, αλλά διατηρηθούν όλα τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά που καθιστούν τη δημοκρατία μέσο διακυβέρνησης – η ιθαγένεια, η ψηφοφορία, η συγκέντρωση της νομιμότητας σε μια ενιαία δομή λήψης αποφάσεων – καταλήγουμε στη διατήρηση των κυβερνητικών διαδικασιών, χωρίς τους μηχανισμούς που τις καθιστούν αποτελεσματικές.

Τέλος, είναι χαμένη υπόθεση. Εάν αυτό που εννοείται με τη λέξη δημοκρατία μπορεί να συμβεί μόνο εκτός του πλαισίου του κράτους, τότε δημιουργείται μεγάλη ασάφεια στη χρήση ενός όρου που συνδέεται με την κρατική πολιτική εδώ και 2500 χρόνια. Οι περισσότεροι άνθρωποι αντιλαμβάνονται ότι αυτό που υποδηλώνει ο όρος *δημοκρατία*, είναι τελικά συμβατό με το κράτος. Έτσι, τίθενται για τα κρατικά κόμματα οι βάσεις και οι στρατηγικές για να κερδίσουν και πάλι την χαμένη νομιμοποίησή τους. Τα κόμματα Podemos και ΣΥΡΙΖΑ, κέρδισαν πολιτικό έδαφος στις πλατείες της Βαρκελώνης και της Αθήνας, χάρη στην αμεσοδημοκρατική ρητορική που χρησιμοποίησαν ως όχημα, για να φτάσουν στις κυβερνητικές αίθουσες και τελικώς να καταλήξουν να συμπεριφέρονται όπως κάθε άλλο αστικό κόμμα.[xviii] Και σήμερα ακόμη, ενεργούν δη-

μοκρατικά. Μόνο λίγο πιο *ουσιαστικά* και *αποτελεσματικά.* Όσο δεν αρθρώνεται ένας λόγος που θα επισημαίνει το τι τελικά κάνουν στο κοινοβούλιο, σε σχέση με το τι έκανε ο κόσμος στις πλατείες, αυτή η διαδικασία δε μπορεί παρά να επαναλαμβάνεται στο διηνεκές.

Όταν θεωρήσουμε αυτό που κάνουμε όταν πολεμάμε το κράτος, ως την πρακτική εφαρμογή της δημοκρατίας, θέτουμε τις προϋποθέσεις να επαναπορροφηθούν οι προσπάθειές μας από μεγαλύτερες αντιπροσωπευτικές δομές. Η δημοκρατία δεν είναι απλώς ένας τρόπος διαχείρισης του μηχανισμού της διακυβέρνησης, αλλά και αναγέννησης και νομιμοποίησής της. Οι υποψήφιοι, τα κόμματα, τα καθεστώτα, ακόμα και η μορφή της διακυβέρνησης, μπορούν να αντικατασταθούν όταν γίνεται σαφές ότι δεν μπορούν να λύσουν τα προβλήματα των εκλογέων τους. Με αυτόν τον τρόπο η ίδια η διακυβέρνηση – η πηγή ορισμένων τουλάχιστον από αυτά τα προβλήματα – καταφέρνει να επιβιώνει. Η άμεση δημοκρατία είναι απλώς ο πιο πρόσφατος τρόπος αναδιαμόρφωσής της.

Ακόμη και χωρίς τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του κράτους, οποιαδήποτε μορφή διακυβέρνησης θα πρέπει απαραίτητα να προσδιορίζει το ποιος και υπό ποιους όρους συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων. Δηλαδή, για άλλη μια φορά, το ποιος περιλαμβάνεται στον *δήμο.* Αυτού του είδους οι προϋποθέσεις μπορεί αρχικά να είναι ασαφείς, αλλά θα συγκεκριμενοποιούνται με το πέρασμα του χρόνου, καθώς τα θεσμικά όργανα θα ωριμάζουν. Και αν δεν υπάρχει κανένας τρόπος επιβολής των αποφάσεων – απουσία κράτους – η διαδικασία λήψης των κυβερνητικών αποφάσεων δε θα έχουν μεγαλύτερη βαρύτητα από τις αποφάσεις που θα παίρνουν οι άνθρωποι αυτόνομα.[xix] Αυτό είναι το παράδοξο ενός πρότζεκτ που επιδιώκει *διακυβέρνηση χωρίς κράτος.*

Οι αντιφάσεις αυτές είναι αρκετά εμφανείς στην παρουσίαση του Murray Bookchin και της ιδέας του ελευθεριακού κοινοτισμού ως εναλλακτική απέναντι στην κρατική διακυβέρνηση.[xx] Στον *Ελευθεριακό Κοινοτισμό*, ο Bookchin παραθέτει μια αποκλειστική και ομολογουμένως πρωτοποριακή οργάνωση, η οποία διέπεται από νόμους και ένα σύνταγμα που θα λαμβάνει τις αποφάσεις πλειοφηφικά. Θα διοικούνταν από

εκλέκτορες των δημοτικών συμβουλίων, με μακροπρόθεσμο στόχο τη δημιουργία μιας συνομοσπονδίας που θα αντικαταστήσει το κράτος. Από τη στιγμή που μια τέτοια συνομοσπονδία ξεκινούσε, η ιδιότητα του μέλους θα ήταν δεσμευτική, ακόμη και αν οι συμμετέχοντες δήμοι ήθελαν να αποσυρθούν. Όσοι προσπαθούν να διατηρήσουν τη διακυβέρνηση χωρίς το κράτος, είναι πιθανό να καταλήξουν σε κάτι σαν το κράτος, αλλά με άλλο όνομα.

Όμως, το σημαντικό δεν είναι η διάκριση μεταξύ δημοκρατίας και κράτους, αλλά η διάκριση μεταξύ διακυβέρνησης και αυτοδιάθεσης. Η διακυβέρνηση είναι η άσκηση εξουσίας σε έναν συγκεκριμένο χώρο ή πολιτεία: είτε η διαδικασία είναι δικτατορική είτε συμμετοχική, το τελικό αποτέλεσμα είναι η επιβολή ελέγχου. Αντιθέτως, αυτοδιάθεση σημαίνει τη διάθεση των δυνατοτήτων του καθενός σύμφωνα με τους δικούς του όρους: όταν όλοι οι άνθρωποι συμμετέχουν σε αυτό δεν κυβερνούν ο ένας τον άλλον, αλλά ενδυναμώνουν σωρευτικά την αυτονομία. Οι ελεύθερες συμφωνίες δεν απαιτούν επιβολή. Συστήματα που συγκεντρώνουν τη νομιμότητα σε ένα ενιαίο θεσμικό όργανο ή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, την απαιτούν πάντα.

Είναι περίεργο να χρησιμοποιούμε τη λέξη δημοκρατία για την ιδέα ότι το κράτος είναι εγγενώς ανεπιθύμητο. Η κατάλληλη λέξη για αυτή την ιδέα είναι ο *αναρχισμός*. Ο αναρχισμός αντιτίθεται σε κάθε είδους αποκλεισμό και κυριαρχία και τάσσεται υπέρ της ριζοσπαστικής αποκέντρωσης των δομών εξουσίας, των διαδικασιών λήψης αποφάσεων και των νομιμοποιήσεων. Το θέμα δεν είναι η εύρεση ενός τρόπου διακυβέρνησης με έναν εντελώς συμμετοχικό τρόπο, αλλά το να καταστήσουμε αδύνατη οποιαδήποτε μορφή εξουσίας.

“Η δημοκρατία δεν είναι, κατ ’αρχάς, μια μορφή κράτους. Είναι, πρώτιστα, η αίσθηση της δύναμης του λαού, που δε μπορεί ποτέ να συμπέσει με την μορφή ενός Κράτους. Θα υπάρχει πάντα αντίθεση μεταξύ της δημοκρατίας, ως άσκηση μιας κοινής δύναμης – σκέψης – δράσης, και Κράτους, του οποίου η αρχή είναι να οικειοποιείται αυτή τη δύναμη... Η δύναμη των πολιτών είναι, πάνω απ ’όλα, η δύναμη να δρουν για τον εαυτό τους, να καθιστούν τον εαυτό τους αυτόνομη δύναμη. Η ιθαγένεια δεν αποτελεί ένα προνόμιο που έχει να κάνει με το γεγονός ότι κάποιος είναι εγγεγραμμένος ως κάτοικος και ψηφοφόρος σε μια χώρα˙ είναι, πάνω απ’ όλα, μια άσκηση που δεν μπορεί να μεταβιβαστεί.”

Jacques Rancière, *συνέντευξη στο Público*, 15 Ιανουαρίου 2012

“Πρέπει όλοι μας να είμαστε ταυτόχρονα εξουσιαστές και εξουσιαζόμενοι, αλλιώς η μόνη εναλλακτική λύση είναι ένα σύστημα κυβερνώντων και υποταγμένων... Η ελευθερία, με άλλα λόγια, μπορεί να διατηρηθεί μόνο μέσω του διαμοιρασμού της πολιτικής δύναμης, και ο διαμοιρασμός αυτός επιτυγχάνεται μέσω των πολιτικών θεσμικών οργάνων.

Cindy Milstein, *Democracy Is Direct*

"Με την αυστηρή έννοια του όρου, δεν έχει υπάρξει ποτέ αληθινή δημοκρατία, ούτε και πρόκειται να υπάρξει ποτέ... Είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς όλον τον λαό να βρίσκεται συνέχεια σε μία συνέλευση και να ασχολείται με τα κοινά."
Jean-Jacques Rousseau, *Το Κοινωνικό Συμβόλαιο*

Εάν οι κοινοί παρανομαστές της δημοκρατικής διακυβέρνησης είναι η ιθαγένεια και η αστυνόμευση – *δήμος* και *κράτος* – η πιο ριζοσπαστική δημοκρατία θα επεκτείνει αυτές τις κατηγορίες για να συμπεριλάβει ολόκληρο τον κόσμο: παγκόσμια ιθαγένεια, παγκόσμια αστυνόμευση. Στην ιδανική δημοκρατία, κάθε άνθρωπος θα είναι πολίτης[xxi] και κάθε πολίτης θα είναι αστυνομικός.[xxii]

Στο απώτατο άκρο αυτής της λογικής, διακυβέρνηση της πλειοψηφίας θα σήμαινε καθολική διακυβέρνηση, όχι διακυβέρνηση από την πλειοψηφία. Όσο πλησιάζουμε στην ομοφωνία, τόσο πιο νόμιμη είναι η διακυβέρνηση – δε θα ήταν λοιπόν η καθολική διακυβέρνηση η πιο νόμιμη απ' όλες; Τότε όμως, δε θα χρειαζόταν να παίξει κανείς τον ρόλο της αστυνομίας.

Προφανώς αυτό είναι αδύνατο. Αλλά αξίζει τον κόπο να προβληματιστούμε για το είδος της ουτοπίας που συνεπάγεται από την ιδεολογικοποίηση της άμεσης δημοκρατίας ως μορφής διακυβέρνησης. Φανταστείτε το είδος του ολοκληρωτισμού που θα χρειαζόταν για να παραχθεί αρκετή συνοχή, ώστε να κυβερνηθεί μια κοινωνία μέσω της συναινετικής διαδικασίας – για να συμφωνούνε *όλοι*. Μιλάμε για τους ελάχιστους κοινούς παρονομαστές! Αν η εναλλακτική στον εξαναγκασμό είναι η κατάργηση της διαφωνίας, τότε σίγουρα θα πρέπει να υπάρχει κάποιος τρίτος δρόμος.

Το πρόβλημα προέκυψε κατά τη διάρκεια του κινήματος Occupy, στις ΗΠΑ. Μερικοί από τους συμμετέχοντες θεώρησαν ότι οι γενικές συνελεύσεις αποτελούν τα όργανα διοίκησης του κινήματος˙ γι' αυτούς ήταν αντιδημοκρατικό να ενεργούν χωρίς ομόφωνη εξουσιοδότηση. Άλλοι προσέγγιζαν τις συνελεύ-

σεις ως χώρους συνάντησης, χωρίς κάποια ρυθμιστική αρμοδιότητα, στους οποίους οι άνθρωποι μπορούσαν να ανταλλάξουν απόψεις και ιδέες και να δημιουργήσουν ρευστούς σχηματισμούς γύρω από κοινούς στόχους, ώστε να αναλάβουν δράση. Οι μεν ένιωθαν προδομένοι από τους συντρόφους τους όταν αυτοί ασκούσαν τακτικές που δεν είχαν την έγκριση της γενικής συνέλευσης˙ οι δε απαντούσαν πως δεν υπήρχε νόημα άσκησης βέτο σε μια μάζα που συναθροίζονταν αυθαίρετα και που, κυριολεκτικά, περιελάμβανε όποιον τύχαινε να βρεθεί εκείνη τη στιγμή στο δρόμο.

Ίσως η απάντηση να είναι ότι οι δομές λήψης αποφάσεων θα πρέπει να είναι αποκεντρωμένες και συναινετικές, έτσι ώστε η καθολική συμφωνία να μην είναι απαραίτητη. Αυτό είναι ένα βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση, αλλά εγείρει νέα ερωτήματα. Πώς θα πρέπει να γίνεται ο διαχωρισμός των ατόμων σε πολιτείες; Τι υπαγορεύει τη δικαιοδοσία μιας συνέλευσης ή το εύρος των αποφάσεων που μπορεί να λάβει; Ποιος καθορίζει το σε ποιες συνελεύσεις μπορεί να λάβει μέρος κάποιος ή το ποιος έχει πληγεί περισσότερο από την απόφαση μιας συνέλευσης; Πώς αντιμετωπίζονται οι διαμάχες μεταξύ συνελεύσεων; Οι απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά, είτε θα θεσμοθετήσουν ένα σύνολο κανόνων που θα διέπουν τη νομιμότητα, είτε θα δώσουν προτεραιότητα στις εθελοντικές μορφές συσχέτισης. Στην πρώτη περίπτωση, το πιο πιθανό είναι οι κανόνες αυτοί να γίνουν άκαμπτοι με την πάροδο του χρόνου, μιας και οι άνθρωποι έχουν την τάση να ανατρέχουν σε πρωτόκολλα για την επίλυση διαφορών. Στην τελευταία περίπτωση, οι δομές λήψης αποφάσεων θα αλλάζουν συνεχώς, θα διαλύονται και θα επανασυνδέονται μέσα από οργανικές διαδικασίες που δύσκολα μπορούν να περιγραφούν ως *διακυβέρνηση*. Όταν οι συμμετέχοντες στη διαδικασία λήψης αποφάσεων είναι ελεύθεροι να αποσυρθούν από αυτήν ή να αναλάβουν δραστηριότητα που αντιφάσκει με τις αποφάσεις, τότε αυτό που γίνεται δεν είναι διακυβέρνηση – είναι απλά συζήτηση.[xxiii]

Από μία άποψη είναι θέμα έμφασης. Ποιος είναι ο στόχος μας; Να παράγουμε τα ιδανικά θεσμικά όργανα, καθιστώντας τα όσο το δυνατόν πιο οριζόντια και συμμετοχικά και να τα αναγνωρίζουμε ως τελικό θεμέλιο της εξουσίας; Ή να μεγιστο-

ποιούμε σε κάθε περίπτωση την ελευθερία, έτσι ώστε, όποιον θεσμό και αν δημιουργούμε, να τίθεται στην υπηρεσία της ελευθερίας και τελικά περιττός;

Για άλλη μια φορά. Τι είναι θεμιτό; Οι θεσμοί ή οι ανάγκες και οι επιθυμίες μας;

Ακόμη και στην καλύτερη των περιπτώσεων, τα θεσμικά όργανα έχουν ημερομηνία λήξης· δεν έχουν καμία αξία από μόνα τους. Κανείς δεν πρέπει να υποχρεώνεται να τηρεί το πρωτόκολλο οποιουδήποτε θεσμικού οργάνου που καταστέλλει την ελευθερία του ή που δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες του. Εάν όλοι ήταν ελεύθεροι να οργανώνονται με άλλους σε μια καθαρά εθελοντική βάση, αυτό θα ήταν ο καλύτερος τρόπος για να δημιουργηθούν κοινωνικές μορφές που λειτουργούν πραγματικά προς το συμφέρον των συμμετεχόντων: γιατί εφόσον μια δομή δεν θα λειτουργούσε για όλους τους εμπλεκόμενους, θα έπρεπε να βελτιωθεί ή να αντικατασταθεί. Αυτή η προσέγγιση δεν θα οδηγήσει σε ομοφωνία ολόκληρης της κοινωνίας, αλλά είναι ο μόνος τρόπος για να διασφαλιστεί ότι, όταν προκύψει, η συναίνεση είναι επιθυμητή και έχει νόημα.

"Δημοκρατία θα πει διακυβέρνηση μέσω συζήτησης, ωστόσο φέρνει αποτέλεσμα μόνο όταν καταφέρνεις να κάνεις τον κόσμο να σιωπά."

Clement Attlee, πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου, 1957

ΟΙ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΕΝΟΙ: ΦΥΛΗ, ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

"Δεν επωφεληθήκαμε από την Αμερικανική δημοκρατία. Υποφέραμε μόνο, από την Αμερικανική υποκρισία."
Malcolm X, *The Ballot or the Bullet*

"Με την ανέγερση μιας κοινωνίας σκλάβων, η Αμερική δημιούργησε το οικονομικό υπόβαθρο για το τεράστιο δημοκρατικό της πείραμα... Η απαραίτητη εργατική τάξη της Αμερικής υπήρξε ως ιδιοκτησία, πέρα από την πολιτική σφαίρα, αφήνοντας τους λευκούς Αμερικανούς ελεύθερους να διακηρύξουν την αγάπη τους για την ελευθερία και τις δημοκρατικές αξίες."
Ta-Nehisi Coates, *The Case for Reparations*

Συχνά ακούμε επιχειρήματα υπέρ της δημοκρατίας, βασιζόμενα στο σκεπτικό ότι ως η πιο συμμετοχική μορφή διακυβέρνησης, είναι και η πλέον κατάλληλη για την καταπολέμηση του ρατσισμού και του σεξισμού της κοινωνίας μας. Ωστόσο, όσο οι κατηγορίες κυβερνώντων-κυβερνώμενων και συμπεριλαμβανομένων-αποκλεισμένων, ενσωματώνονται στην πολιτική κωδικοποιημένες ως *πλειονότητες* και *μειονότητες*, ακόμη και όταν οι μειονότητες υπερτερούν αριθμητικά, οι φυλετικές και σεξουαλικές διακρίσεις θα αντικατοπτρίζονται ως ανισότητες στην πολιτική εξουσία. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο οι γυναίκες, οι μαύροι και άλλες ομάδες, εξακολουθούν να στερούνται πολιτικής δύναμης ανάλογης προς τον αριθμό τους, παρά το γεγονός ότι έχουν φαινομενικά δικαίωμα ψήφου εδώ και έναν αιώνα ή και περισσότερο.

Στο *Κατάργηση της Λευκής Δημοκρατίας*, ο αείμνηστος Joel Olson παρουσιάζει μια ενδιαφέρουσα κριτική για αυτό που ονομάζει *Λευκή Δημοκρατία* - τη συγκέντρωση της δημοκρατικής πολιτικής εξουσίας στα λευκά χέρια, μέσω μιας διαταξικής συμμαχίας: μεταξύ αυτών που κατέχουν το λευκό προνόμιο. Ωστόσο, θεωρεί δεδομένο ότι η δημοκρατία είναι το πιο επιθυμητό σύστημα, υποθέτοντας ότι η λευκή υπεροχή αποτελεί τυχαίο εμπόδιο στη λειτουργία της και όχι φυσική συνέπεια αυ-

τής. Εάν η δημοκρατία αποτελεί την ιδανική φόρμα για την ανάπτυξη ισότιμων σχέσεων, τότε γιατί έχει εμπλακεί σε έναν δομικό ρατσισμό,[xxiv] σχεδόν σε όλη την ιστορική της πορεία; Όπου η πολιτική έχει κατασκευαστεί ως ένας ανταγωνισμός μηδενικού αθροίσματος, αυτοί που κατέχουν την εξουσία θα αναγκάζονται να τη μοιράζονται με άλλους. Σκεφτείτε αυτούς που αντιτάχθηκαν στην καθολική ψήφο και τους λευκούς που εναντιώθηκαν στην επέκταση του δικαιώματος ψήφου των μαύρων: οι δημοκρατικές δομές δεν αποθάρρυναν τον φανατισμό τους. Τους έδωσαν την ευκαιρία να τον θεσμοθετήσουν.

Ο Olson, εντοπίζει τον τρόπο με τον οποίο η άρχουσα τάξη προωθούσε τη λευκή υπεροχή για να διαιρέσει την εργατική τάξη, παραμελεί όμως τους τρόπους με τους οποίους οι δημοκρατικές δομές συνέβαλαν στη διαδικασία αυτή. Υποστηρίζει ότι πρέπει να προωθήσουμε την αλληλεγγύη της τάξης ως απάντηση σε αυτές τις διαιρέσεις, αλλά (όπως υποστήριξε και ο Bakunin κατά του Marx[xxv]) η διαφορά μεταξύ κυβερνήσεων και κυβερνώμενων είναι καθαυτή ταξική διαφορά. Απλά σκεφτείτε την αρχαία Αθήνα. Ο ρατσιστικός αποκλεισμός ήταν πάντοτε η πίσω όψη της ιθαγένειας.

Επομένως, η πολιτική διάσταση της λευκής υπεροχής δεν αποτελεί απλά συνέπεια των φυλετικών ανισοτήτων στην οικονομική εξουσία, αλλά είναι και παράγωγο αυτών. Οι εθνοτικές και φυλετικές διαιρέσεις είχαν εισχωρήσει στην κοινωνία μας πολύ πριν την αυγή του καπιταλισμού˙ η κατάσχεση της εβραϊκής ιδιοκτησίας από την Ιερά Εξέταση χρηματοδότησε τον αρχικό αποικισμό της Αμερικής και τη λεηλασία των ιθαγενών της Αμερικής, ενώ η υποδούλωση των Αφρικανών παρείχε το αρχικό κεφάλαιο εκκίνησης για να ξεκινήσει ο καπιταλισμός στην Ευρώπη και αργότερα στη Βόρεια Αμερική. Είναι πιθανό ότι οι φυλετικές διαφορές θα μπορούσαν να διαρκέσουν και πέρα από την επόμενη μαζική οικονομική και πολιτική αλλαγή – για παράδειγμα ως αποκλειστικές συνελεύσεις λευκών πολιτών.

Δεν υπάρχουν εύκολες λύσεις για αυτό το πρόβλημα. Οι ρεφορμιστές μιλούν για την εγκαθίδρυση ενός πιο δημοκρατικού συστήματος, πιο περιεκτικού δηλαδή, και ισότιμου. Ωστόσο, καθώς οι μεταρρυθμίσεις τους υλοποιούνται με τρόπο που νο-

μιμοποιούν τους κυβερνητικούς θεσμούς, το μόνο που επιτυγχάνεται είναι οι θεσμοί αυτοί να ισχυροποιούνται όταν χρησιμοποιούνται εναντίον των στοχοποιημένων και περιθωριοποιημένων – όπως για παράδειγμα έγινε με τη μαζική φυλάκιση μαύρων τον καιρό του κινήματος των πολιτικών δικαιωμάτων. Ο Malcom X και άλλοι υποστηρικτές του μαύρου διαχωρισμού, είχαν δίκιο στο ότι μία δημοκρατία θεμελιωμένη από τους λευκούς δε θα προσέφερε πότε ελευθερία στους μαύρους – όχι γιατί μαύροι και λευκοί δεν μπορούν να συνυπάρξουν, αλλά επειδή στην προσπάθειά της να καταστήσει την πολιτική έναν διαγωνισμό διεκδίκησης της κεντρικής πολιτικής εξουσίας, η δημοκρατική διακυβέρνηση δημιουργεί συγκρούσεις που αποκλείουν τη συνύπαρξη. Εάν οι σημερινές φυλετικές συγκρούσεις μπορούν ποτέ να επιλυθούν, αυτό θα γίνει μέσω της δημιουργίας νέων σχέσεων με βάση την αποκέντρωση και όχι με την ενσωμάτωση των αποκλεισμένων στην πολιτική τάξη των συμπεριλαμβανομένων.[xxvi]

Από τη στιγμή που αντιλαμβανόμαστε αυτό που κάνουμε πολιτικά ως *δημοκρατία* – ως διακυβέρνηση μέσω μιας νόμιμης διαδικασίας λήψης αποφάσεων – θα δούμε ότι γίνεται επίκληση στη νομιμότητα, ούτως ώστε να δικαιολογηθούν ρατσιστικοί σχεδιασμοί, είτε πρόκειται για τις πολιτικές ενός κράτους είτε για τις αποφάσεις ενός εκπροσώπου. Ας θυμίσουμε, για παράδειγμα, τις εντάσεις στη διαδικασία λήψης αποφάσεων μεταξύ των λευκών, κατά κύριο λόγο, γενικών συνελεύσεων και πολλών από τους καταυλισμούς του κινήματος Occupy, όπου οι λευκοί δεν αποτελούσαν την πλειονότητα. Μόνο όταν απορρίψουμε την ιδέα ότι κάθε πολιτική διαδικασία είναι εγγενώς νόμιμη, θα καταρριφθεί το άλλοθι των φυλετικών ανισοτήτων που χαρακτηρίζει τη δημοκρατική διακυβέρνηση.

Όσον αφορά στο φύλο, το παραπάνω μας δίνει μία νέα προοπτική στο γιατί η Lucy Parsons, η Emma Goldman και άλλες γυναίκες, υποστήριξαν ότι το θέμα δεν ήταν να απαιτήσουν το δικαίωμα της γυναικείας ψήφου. Γιατί να απορρίψει κανείς τη δυνατότητα συμμετοχής στην εκλογική διαδικασία, όσο ελλιπής κι αν είναι; Η σύντομη απάντηση είναι ότι θέλει να καταργήσει εξ ολοκλήρου τη διακυβέρνηση, όχι να την καταστήσει πιο συμμετοχική. Κοιτάζοντας όμως πιο προσεκτικά, μπορούμε να

βρούμε πιο συγκεκριμένους λόγους για τους οποίους αυτοί που παλεύουν για την γυναικεία χειραφέτηση, ενδέχεται να είναι καχύποπτοι με αυτό το προνόμιο.

Ας επιστρέψουμε στην *πόλη* και τον *οίκο*. Το άστυ και το νοικοκυριό. Τα δημοκρατικά συστήματα βασίζονται στην επίσημη διάκριση μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας. Στη δημόσια σφαίρα γίνεται η λήψη όλων των νόμιμων αποφάσεων, ενώ η ιδιωτική αποκλείεται ή υποτιμάται. Σε ολόκληρο το φάσμα των κοινωνιών και των εποχών, αυτή η *διαίρεση* είναι βαθύτατα έμφυλη, με τους άνδρες να κυριαρχούν στις δημόσιες σφαίρες – την ιδιοκτησία, την εργασία, την κυβέρνηση, τη διοίκηση, τον δρόμο, ενώ οι γυναίκες και όσοι βρίσκονται εκτός των δύο κυρίαρχων φύλων, έχουν υποβιβαστεί στην ιδιωτική σφαίρα – στο σπίτι, την κουζίνα, την οικογένεια, την ανατροφή των παιδιών, την σεξουαλική εργασία, την εργασία φροντίδας και άλλες μορφές αόρατης/απλήρωτης εργασίας.

Στο βαθμό που τα δημοκρατικά συστήματα συγκεντρώνουν τη δύναμη λήψης αποφάσεων και την εξουσία στη δημόσια σφαίρα, συνεχίζουν να αναπαράγονται τα πατριαρχικά πρότυπα εξουσίας. Αυτό, είναι περισσότερο εμφανές όταν οι γυναίκες αποκλείονται επίσημα από την ψηφοφορία και την πολιτική – αλλά ακόμη και όταν δεν αποκλείονται, συχνά αντιμετωπίζουν ανεπίσημα εμπόδια στη δημόσια σφαίρα, ενώ παράλληλα φέρουν δυσανάλογη ευθύνη στην ιδιωτική σφαίρα. Η ένταξη περισσότερων συμμετεχόντων στη δημόσια σφαίρα, χρησιμεύει για την περαιτέρω νομιμοποίηση ενός χώρου, όπου οι γυναίκες και εκείνοι που δεν συμμορφώνονται με τα πρότυπα των φύλων, λειτουργούν σε μειονεκτική θέση.

Εάν "εκδημοκρατισμός" σημαίνει μετατόπιση της εξουσίας λήψης αποφάσεων από ανεπίσημους και ιδιωτικούς χώρους σε πιο δημόσιους πολιτικούς χώρους, το αποτέλεσμα θα μπορούσε να είναι ακόμη και η υπονόμευση ορισμένων μορφών γυναικείας ισχύος. Ας θυμηθούμε, για παράδειγμα, τα γυναικεία καταφύγια βάσης που ιδρύθηκαν το 1970, πώς έφτασαν τη δεκαετία του 1990, μέσω της ολοένα αυξανόμενης κρατικής επιχορήγησης, να "επαγγελματοποιηθούν" σε τέτοιο βαθμό, ώστε οι γυναίκες που αρχικά τα ίδρυσαν να μην έχουν πια τα απαραίτητα προσόντα εισόδου σε αυτά.

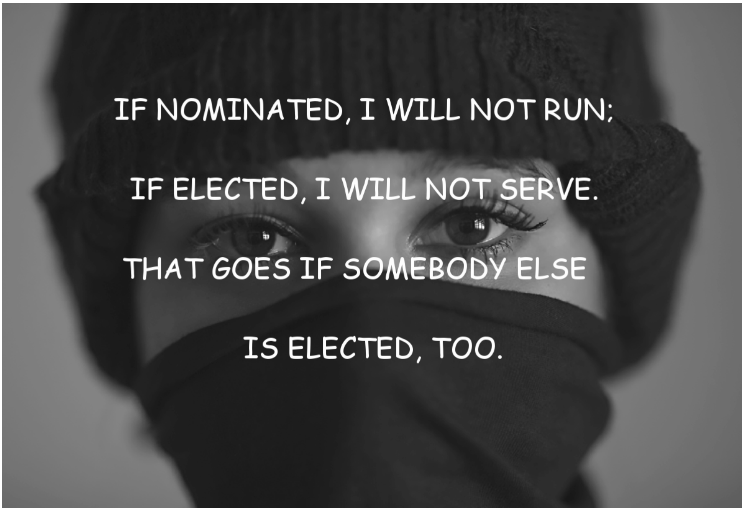
Επομένως, δεν μπορούμε να βασιζόμαστε στον βαθμό της επίσημης συμμετοχής των γυναικών στη δημόσια σφαίρα ως δείκτη απελευθέρωσης. Αντ' αυτού, μπορούμε να αποδομήσουμε τις έμφυλες διακρίσεις του δημόσιου και ιδιωτικού κόσμου, επικυρώνοντας το τι συμβαίνει στις οικογένειες, τα νοικοκυριά, τις γειτονιές, τα κοινωνικά δίκτυα και τους άλλους χώρους που δεν αναγνωρίζονται ως μέρος της πολιτικής σφαίρας. Αυτό δε θα σήμαινε την επισημοποίηση ή την ενσωμάτωση των χώρων αυτών, σε μια ουδέτερη ως προς το φύλο πολιτική πρακτική, αλλά μάλλον τη νομιμοποίηση πολλαπλών τρόπων λήψης αποφάσεων, αναγνωρίζοντας πολλαπλούς τόπους εξουσίας μέσα στην κοινωνία.

Υπάρχουν δύο τρόποι απάντησης στην αρσενική κυριαρχία της πολιτικής σφαίρας. Ο πρώτος είναι να καταστήσουμε τη δημόσια σφαίρα όσο το δυνατόν πιο προσβάσιμη και περιεκτική γίνεται – για παράδειγμα δίνοντας δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες, δίνοντας έμφαση στην παιδική μέριμνα, θεσπίζοντας ποσοστώσεις για το ποιος μπορεί να συμμετέχει στις αποφάσεις, τη στάθμιση του ποιος επιτρέπεται να συμμετέχει στις συζητήσεις, ακόμη και, όπως στη Ροζάβα, ίδρυση γυναικείων συνελεύσεων με δικαίωμα βέτο. Η στρατηγική αυτή αποσκοπεί στην εφαρμογή της ισότητας, αλλά εξακολουθεί να υποθέτει ότι όλη η ισχύς θα πρέπει να ανατεθεί στη δημόσια σφαίρα. Η εναλλακτική είναι να προσδιοριστούν τόποι και πρακτικές λήψης αποφάσεων που ήδη εξουσιοδοτούν όσους δεν ωφελούνται από τα προνόμια των ανδρών και να τους παραχωρηθεί περαιτέρω επιρροή. Η προσέγγιση αυτή βασίζεται σε μακρόχρονες φεμινιστικές παραδόσεις[xxvii] που δίνουν προτεραιότητα στις ζωές και τις εμπειρίες των ανθρώπων, σε σχέση με τις επίσημες δομές και ιδεολογίες, αναγνωρίζοντας τη σημασία της διαφορετικότητας και δίνοντας αξία σε διαστάσεις της ζωής που είναι συνήθως αόρατες.

Αυτές οι δύο προσεγγίσεις μπορούν να συμπίπτουν και να αλληλοσυμπληρώνονται, αλλά μόνο με την προϋπόθεση ότι δε θα επικεντρωθούμε στην ιδέα ότι όλη η νομιμότητα πρέπει να συγκεντρωθεί σε μια ενιαία θεσμική δομή.

"Όσο υπάρχει αστυνομία, ποιους νομίζετε ότι θα παρενοχλεί; Όσο υπάρχουν φυλακές, ποιοι νομίζετε ότι θα τις γεμίζουν; Όσο υπάρχει φτώχεια, ποιοι πιστεύετε ότι θα είναι φτωχοί; Είναι αφέλεια να πιστεύουμε ότι θα μπορούσαμε να επιτύχουμε την ισότητα σε μια κοινωνία που έχει ως βάση της την ιεραρχία. Μπορείτε να ανακατέψετε τα φύλλα, αλλά η τράπουλα θα είναι πάντα η ίδια." CrimethInc., *To Change Everything*

"Η ιστορική πολιτική δραστηριότητα των ανδρών, αποδεικνύει ότι δεν τους δόθηκε απολύτως τίποτα που δε θα μπορούσαν να επιτύχουν με πιο έμμεσο, λιγότερο δαπανηρό και πιο διαρκή τρόπο. Στην πραγματικότητα, κάθε εκατοστό του εδάφους που έχει κερδηθεί, κερδήθηκε μέσα από έναν συνεχή και αδιάσπαστο αγώνα έπαρσης και όχι μέσω της ψήφου. Δεν υπάρχει λοιπόν κανένας λόγος να υποθέσουμε ότι η γυναίκα, κατά την άνοδό της προς την απελευθέρωση, έχει βοηθηθεί ή θα βοηθηθεί από την ψήφο." Lucy Parsons, *The Ballot Humbug*

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΣ

Υπάρχουν πολλές αντιρρήσεις στην ιδέα ότι οι δομές λήψης αποφάσεων πρέπει να είναι εθελοντικές και όχι υποχρεωτικές,

αποκεντρωμένες και όχι μονολιθικές. Μας λένε ότι χωρίς ένα κεντρικό μηχανισμό που θα παίρνει τις αποφάσεις για τις συγκρούσεις, η κοινωνία θα υποπέσει σε εμφύλιο πόλεμο˙ ότι είναι αδύνατον να απαντήσουμε σε μία κεντρικά συντονισμένη επίθεση, χωρίς να έχουμε οι ίδιοι κεντρική εξουσία˙ ότι χρειαζόμαστε το σύστημα της κεντρικής εξουσίας για την αντιμετώπιση της καταπίεσης και της αδικίας.

Στην πραγματικότητα, ο συγκεντρωτισμός της εξουσίας μπορεί να προκαλέσει μία διαμάχη ώστε να την επιλύσει. Όταν ο καθένας προσπαθεί να κερδίσει τον έλεγχο των κρατικών δομών, ώστε να αποκτήσει τον έλεγχο της ζωής του, δε μπορεί παρά να δημιουργηθούν τριβές. Σε Ισραήλ και Παλαιστίνη, σε Ινδία και Πακιστάν και σε άλλα μέρη όπου άνθρωποι διαφορετικών θρησκειών και εθνοτήτων έχουν συνυπάρξει αυτόνομα με σχετική ειρήνη, ο αποικισμός τους επέβαλε επιτακτικά την ανάγκη να αντιπαρατεθούν για πολιτική εξουσία, στο πλαίσιο ενός ενιαίου κράτους που παράγει παρατεταμένη εθνοτική βία.

Τέτοιου είδους συγκρούσεις ήταν συνηθισμένες στις ΗΠΑ του 19ου αιώνα – ας θυμηθούμε τον πρώιμο πόλεμο των συμμοριών γύρω από τις εκλογές σε Ουάσιγκτον και Βαλτιμόρη ή τον αγώνα του *Ματωμένου Κάνσας*. Το ότι τέτοιου είδους αγώνες δεν είναι πλέον συνηθισμένοι στις ΗΠΑ, δεν αποτελεί απόδειξη ότι το κράτος έχει *επιλύσει* όλες τις συγκρούσεις που προκάλεσε.

Η κεντρική διακυβέρνηση, η οποία προσφέρεται ως τρόπος επίλυσης των διαφορών, εδραιώνει απλώς την εξουσία, έτσι ώστε οι νικητές να διατηρούν τη θέση τους με τη δύναμη των όπλων. Κι όταν οι συγκεντρωτικές δομές καταρρεύσουν, όπως έγινε στη Γιουγκοσλαβία κατά τη διάρκεια της εγκαθίδρυσης της δημοκρατίας τη δεκαετία του ‘90, οι συνέπειες μπορεί να είναι πραγματικά αιματηρές. Στην καλύτερη των περιπτώσεων, ο συγκεντρωτισμός απλώς αναβάλλει τη σύγκρουση – όπως το χρέος συσσωρεύει τους τόκους.

Μπορούν όμως τα αποκεντρωμένα δίκτυα να έχουν κάποια ευκαιρία απέναντι στις συγκεντρωτικές δομές εξουσίας; Εάν όχι, τότε ολόκληρη η συζήτηση είναι αμφισβητήσιμη, καθώς οποιαδήποτε απόπειρα πειραματισμού για αποκέντρωση θα συντριφτεί από πιο συγκεντρωτικούς αντιπάλους.

Η απάντηση δεν έχει ακόμη δοθεί, αλλά οι σημερινές συγκεντρωτικές εξουσίες κάθε άλλο παρά άτρωτους θεωρούν τους εαυτούς τους. Ήδη το 2001, η εταιρεία Έρευνας και Ανάπτυξης (RAND Corporation) υποστήριζε[xxviii] ότι τα αποκεντρωμένα δίκτυα και όχι η κεντρική ιεραρχία, θα είναι οι κυρίαρχοι παίκτες του εικοστού πρώτου αιώνα. Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, από το αποκαλούμενο Κίνημα κατά της Παγκοσμιοποίησης μέχρι το Occupy και το πείραμα της Κουρδικής Αυτονομίας στη Ροζάβα, οι πρωτοβουλίες που κατάφεραν να δημιουργήσουν χώρους νέων πειραμάτων (δημοκρατικών και αναρχικών) έχουν αποκεντρωθεί, τη στιγμή που πιο συγκεντρωτικές προσπάθειες, όπως αυτή του ΣΥΡΙΖΑ, συνεργάστηκαν σχεδόν αμέσως με την κεντρική εξουσία. Ένα ευρύ φάσμα μελετητών θεωρητικολογεί πια πάνω στα διακριτικά χαρακτηριστικά και τα πλεονεκτήματα της οργάνωσης μέσω δικτύου.

Τέλος, τίθεται το ερώτημα για το αν η κοινωνία χρειάζεται έναν κεντρικό πολιτικό μηχανισμό για να σταματήσει την καταπίεση και την αδικία. Η πρώτη εναρκτήρια ομιλία του Abraham Linkoln, που εκφωνήθηκε τις παραμονές του εμφυλίου πολέμου, το 1861, αποτελεί ένα από τα ισχυρότερα επιχειρήματα υπέρ αυτής της άποψης. Αξίζει να παραθέσουμε ένα μέρος της:

"Σαφώς, *η κεντρική ιδέα της απόσχισης είναι η ουσία της αναρχίας. Μια πλειοψηφία που διατηρείται χαλιναγωγημένη με συνταγματικούς ελέγχους και περιορισμούς και που μετατοπίζεται εύκολα μέσω εσκεμμένων αλλαγών της κοινής γνώμης και των συναισθημάτων της, είναι ο μόνος αληθινός κυβερνήτης ενός ελεύθερου λαού. Όποιος την απορρίπτει, αποδέχεται είτε την αναρχία είτε τον δεσποτισμό. Η ομοφωνία είναι αδύνατη. Η κυριαρχία μιας μειονότητας ως μόνιμη συνθήκη είναι εντελώς απαράδεκτη· οπότε, απορρίπτοντας την πλειοψηφία, η αναρχία ή ο δεσποτισμός με κάποια μορφή, είναι ό,τι απομένει...*

Από φυσική άποψη, δεν μπορούμε να διαχωριστούμε. Δεν μπορούμε να χωριστούμε σε κομμάτια, ούτε να χτίσουμε ένα αδιάβατο τοίχος μεταξύ μας. Ένα ανδρόγυνο μπορεί να χωρίσει και στη συνέχεια να αποφεύγουν ο ένας την παρουσία

του άλλου, όμως αυτό δε μπορούν να το κάνουν τα διάφορα μέρη της χώρας μας. Δε μπορούν παρά να μένουν δίπλα-δίπλα και η επαφή τους, φιλική ή εχθρική, πρέπει να συνεχιστεί. Είναι, λοιπόν, δυνατόν να γίνει η επαφή αυτή πιο συμφέρουσα, πιο ικανοποιητική, μετά τον διαχωρισμό, από ότι ήταν πριν; Μπορούν οι αλλοδαποί να κάνουν ευκολότερα συνθήκες, από ότι μπορούν να κάνουν νόμους οι φίλοι; Μπορούν οι συνθήκες να εφαρμοστούν πιο πιστά μεταξύ αλλοδαπών, από ότι οι νόμοι μεταξύ φίλων; Ας υποθέσουμε ότι πηγαίνετε στον πόλεμο, δεν μπορείτε να πολεμάτε για πάντα. Και όταν, μετά από πολλές απώλειες και από τις δύο πλευρές και χωρίς κέρδος, σταματήσετε να αγωνίζεστε, τα ίδια παλιά ερωτήματα, όσον αφορά τους όρους της συζήτησης, εμφανίζονται και πάλι.

Αυτή η χώρα, και οι θεσμοί της, ανήκει στους κατοίκους της. Κάθε φορά που θα κουράζονται από την εκάστοτε κυβέρνηση, θα μπορούν να εξασκούν το συνταγματικό τους δικαίωμα να την τροποποιούν ή να εξασκούν το επαναστατικό τους δικαίωμα να την αποσυναρμολογούν ή να την ανατρέπουν.”

Ακολουθήστε τη λογική αυτή στον σημερινό παγκοσμιοποιημένο πλανήτη και θα καταλήξετε μπροστά στην ιδέα της παγκόσμιας διακυβέρνησης: η πλειοψηφία κυβερνά σε παγκόσμιο επίπεδο. Ο Linkoln, *κόντρα* στους υπέρμαχους της ομοφωνίας, έχει δίκιο. Η ομοφωνία αυτή είναι αδύνατον να υπάρξει και όσοι δεν επιθυμούν να κυβερνηθούν από πλειοψηφίες, θα πρέπει να διαλέξουν ανάμεσα στο δεσποτισμό και την αναρχία. Το επιχείρημα ότι οι φίλοι μπορούν πιο εύκολα να φτιάξουν νόμους απ’ ότι οι αλλοδαποί συνθήκες, ακούγεται αρκετά πειστικό. Όμως, οι *φίλοι* δεν επιβάλλουν νόμους ο ένας στον άλλον – οι νόμοι θεσπίζονται για να επιβληθούν στα πιο αδύναμα μέρη, ενώ οι συνθήκες γίνονται μεταξύ ίσων. Μπορεί να υπάρξει *διακυβέρνηση* μεταξύ φίλων, τόσο όσο μπορεί οι *ελεύθεροι άνθρωποι* να έχουν την ανάγκη ενός *ηγεμόνα.*

Αν έχουμε να επιλέξουμε μεταξύ δεσποτισμού, κυβέρνηση πλειοψηφίας και αναρχίας, η αναρχία είναι ο,τι πιο κοντινό υπάρχει στην ελευθερία – αυτό που ο Linkoln ονομάζει “επαναστατικό δικαίωμα” ανατροπής των κυβερνήσεων. Ωστόσο, συνδέοντας την αναρχία με την απόσχιση των Νότιων Πολι-

τειών, ο Linkoln εκκινούσε μία κριτική στην αυτονομία, της οποίας κριτικής ο αντίλαλος φτάνει ως και σήμερα. Η επιχειρηματολογία πάει κάπως έτσι: αν δεν υπήρχε η ομοσπονδιακή κυβέρνηση, η δουλεία δε θα είχε καταργηθεί ποτέ, ούτε θα είχε καταργηθεί ο φυλετικός διαχωρισμός στον Νότο, ούτε θα είχαν εκχωρηθεί πολιτικά δικαιώματα στους έγχρωμους. Αυτά τα μέτρα εναντίον της αδικίας έπρεπε να επιβληθούν διά των όπλων από τα στρατεύματα της Ένωσης και έναν αιώνα αργότερα από την Εθνική Φρουρά. Σε αυτό το πλαίσιο, φαίνεται πως υποστηρίζοντας την αποκέντρωση, υπάρχει αποδοχή της δουλείας, του διαχωρισμού και της Κου Κλουξ Κλαν. Χωρίς ένα νόμιμο κεντρικό όργανο διοίκησης, ποιος μηχανισμός θα μπορούσε να εμποδίσει τους ανθρώπους από το να ενεργούν καταπιεστικά;

Υπάρχουν πολλά σφάλματα εδώ. Το πρώτο λάθος είναι προφανές: από τις τρεις εναλλακτικές του Linkoln – δεσποτισμό, κυβέρνηση πλειοψηφίας, αναρχία – οι αποσχιστές αντιπροσώπευαν τον δεσποτισμό και όχι την αναρχία. Ομοίως, είναι αφελές να πιστεύουμε ότι ο μηχανισμός της κεντρικής διακυβέρνησης θα εργάζεται μόνο για το καλό της ελευθερίας. Η ίδια Εθνική Φρουρά που επέβλεψε την ενσωμάτωση στον Νότο, χρησιμοποίησε πραγματικά πυρά για να καταστείλει τις μαύρες εξεγέρσεις στη χώρα˙ σήμερα υπάρχουν στις φυλακές των ΗΠΑ τόσοι μαύροι, όσοι ήταν κάποτε οι σκλάβοι. Τέλος, δε χρειάζεται να καταχωρήσει κανείς τη νομιμότητα σε ένα και μόνο κυβερνητικό όργανο, προκειμένου να ενεργήσει κατά της καταπίεσης. Μπορεί να ενεργήσει – πρέπει να το κάνει – χωρίς το πρόσχημα της επιβολής του νόμου.

Η εναντίωση στο συγκεντρωτισμό της εξουσίας και της νομιμότητας, δε σημαίνει απραξία. Υπάρχουν μάχες που πρέπει να δοθούν. Προκύπτουν μέσα από πραγματικά ασυμβίβαστες διαφορές και η επιβολή μιας επίπλαστης ενότητας, μόνο να τις αναβάλει μπορεί. Στην εναρκτήρια ομιλία του, ο Linkoln, στο όνομα του κράτους, εκλιπαρούσε την αναβολή της σύγκρουσης μεταξύ των πολέμιων της δουλείας και των υπερμάχων της – μια σύγκρουση που ήταν αναγκαία και αναπόφευκτη και που ήδη είχε αργήσει πολλές δεκαετίες, χάριν ενός απαράδεκτου συμβιβασμού. Εν τω μεταξύ, πολέμιοι της δουλείας, όπως οι

Nat Turner και John Brown, είχαν τη δυνατότητα να δράσουν αποφασιστικά, χωρίς να εξαρτώνται από μια κεντρική πολιτική αρχή – στην πραγματικότητα τα κατάφεραν ακριβώς επειδή δεν την αναγνώριζαν. Εάν η ομοσπονδιακή κυβέρνηση δεν ασχολούνταν με τις πιέσεις που δημιουργούνταν από αυτόνομες ενέργειες όπως οι δικές τους, δεν θα είχε παρέμβει ποτέ στον Νότο˙ κι αν περισσότεροι άνθρωποι έπαιρναν πρωτοβουλία, όπως το έπραξαν αυτοί, η δουλεία δε θα μπορούσε να υπάρξει και ο εμφύλιος πόλεμος δε θα ήταν απαραίτητος.

Με άλλα λόγια, το πρόβλημα δεν ήταν η πολλή αναρχία, αλλά το ότι δεν υπήρξε αρκετή. Ήταν μια αυτόνομη δράση που πίεσε την επίλυση του ζητήματος της δουλείας, όχι μια δημοκρατική διαβούλευση. Επιπλέον, αν υπήρχαν περισσότεροι υπέρμαχοι της αναρχίας και όχι της πλειοψηφικής εξουσίας, δεν θα ήταν δυνατόν οι λευκοί του Νότου να ξανακερδίσουν την πολιτική υπεροχή μετά την Ανασυγκρότηση.

Υπάρχει ένα ακόμη ανέκδοτο που αξίζει αναφοράς. Ένα χρόνο μετά την εναρκτήρια ομιλία του, ο Lincoln, απευθύνθηκε σε μία επιτροπή απελευθερωμένων νέγρων, προσπαθώντας να τους πείσει να μεταναστεύσουν και να δημιουργήσουν μια αποικία, όπως η Λιβερία, με την ελπίδα ότι θα ακολουθούσαν και οι υπόλοιποι μαύροι της Αμερικής.[xxix] Όσον αφορά τη σχέση μεταξύ, απελευθερωμένων πια, μαύρων και λευκών Αμερικανών πολιτών, υποστήριξε ότι:

"Είναι καλύτερο και για τις δύο πλευρές να χωριστούμε... υπάρχει, όσο σκληρό κι αν αυτό ακούγεται, απροθυμία από ένα κομμάτι του λαού μας να συμβιώσουν μαζί σας."

Οπότε, στην κοσμολογία του Lincoln, η *πόλη* των λευκών πολιτών δεν μπορεί να χωριστεί, αλλά από τη στιγμή που οι μαύροι σκλάβοι του *οίκου* δεν επιτελούν τον οικονομικό τους ρόλο, τότε είναι καλύτερα να αποχωρήσουν. Αυτό κάνει αρκετά ξεκάθαρα τα πράγματα: το έθνος είναι αδιαίρετο, αλλά οι αποκλειόμενοι είναι αναλώσιμοι. Μεταναστεύοντας οι, προσφάτως απελευθερωμένοι σκλάβοι, στην Αφρική, θα έφταναν ακριβώς πάνω στην ώρα για να βιώσουν τη φρίκη του Ευρωπαϊκού Αποικισμού, με το θάνατο δέκα εκατομμυρίων, μόνο στο Βελγικό Κονγκό.[xxx] Η κατάλληλη λύση για τέτοιου είδους καταστροφές, δεν είναι η ενσωμάτωση όλου του κόσμου σε μια ενιαία αντιπροσωπευτική δημοκρατία που διέπεται από τον πλειοψηφικό κανόνα, αλλά η καταπολέμηση όλων των θεσμών που διαιρούν τους πολίτες σε πλειοψηφίες και μειοψηφίες – σε εξουσιαστές και εξουσιαζόμενους - όσο δημοκρατικές κι αν είναι αυτές.

"Η δημοκρατία αποτελεί έναν εξαιρετικό τρόπο διασφάλισης της νομιμότητας της κυβέρνησης, ακόμη και όταν δεν πραγματώνει τη βούληση του κοινού. Σε μια λειτουργική δημοκρατία, οι μαζικές διαμαρτυρίες αμφισβητούν τους ηγέτες. Δεν αμφισβητούν τη θεμελιώδη φύση του πολιτικού συστήματος του κράτους."
Noah Feldman, *Tunisia's Protests Are Different This Time*

"Περιστασιακά επαναστατείτε, αλλά είναι πάντα για να ξεκινήσετε να κάνετε το ίδιο πράγμα ξανά και ξανά από το μηδέν." *Albert Libertad, Voters: You Are the Real Criminals*

Η νομιμότητα κάθε συσταθείσας κυβέρνησης, καταλήγει πάντα στο να διαβρωθεί. Δε μπορεί παρά να διαβρωθεί. Ό,τι κι αν υποσχεθεί το κράτος, τίποτα δε μπορεί να αντισταθμίσει το γεγονός ότι πρέπει να του παραχωρήσουμε τον έλεγχο των ζωών μας. Οποιαδήποτε συγκεκριμένη αδικία φανερώνει το συστημικό αυτό πρόβλημα, αν και σπάνια βλέπουμε το δάσος αντί του δέντρου.

Εκεί, αναλαμβάνει δράση η δημοκρατία. Νέες εκλογές, νέα κυβέρνηση, άλλος ένας κύκλος αισιοδοξίας - απογοήτευσης.

Όμως, αυτό δεν ησυχάζει πάντα τον πληθυσμό. Την περασμένη δεκαετία υπήρξαν κινήματα και εξεγέρσεις ανά την υφήλιο – από την Οαχάκα μέχρι την Τύνιδα, από την Κωνσταντινούπολη ως το Ρίο Ντε Τζανέιρο, από το Κίεβο στο Χονγκ Κονγκ – στις οποίες οι απογοητευμένοι και δυσαρεστημένοι προσπάθησαν να πάρουν τα πράγματα στα χέρια τους. Οι περισσότερες από αυτές κινήθηκαν γύρω από το πρόταγμα της περισσότερης και καλύτερης δημοκρατίας.

Λαμβάνοντας υπόψιν την εξουσία που ασκούν πάνω μας η αγορά και η κυβέρνηση, είναι πράγματι δελεαστική η σκέψη ότι με κάποιον τρόπο θα μπορούσαμε να αντιστρέψουμε τους όρους και *να τις κυβερνήσουμε* εμείς. Ακόμη και αυτοί που δεν πιστεύουν πως είναι δυνατόν ο λαός να κυβερνήσει την κυβέρνηση, συνήθως καταλήγουν στο να κυβερνάνε αυτό που

τους απέμεινε – την αντίσταση τους σ' αυτήν. Προσεγγίζοντας τα κινήματα διαμαρτυρίας ως πειράματα της άμεσης δημοκρατίας, προδιαγράφουν τις δομές ενός άλλου, πιο δημοκρατικού κόσμου.

Αλλά τι γίνεται αν η προετοιμασία της δημοκρατίας είναι μέρος του προβλήματος; Αυτό θα εξηγούσε γιατί ήταν τελικά τόσο λίγα τα κινήματα που κατάφεραν να ορθώσουν μια ασυμβίβαστη αντίσταση απέναντι στις δομές που αντιτάχθηκαν. Με τις αδιαμφισβήτητες εξαιρέσεις των Τσιάπας και Ροζάβα, όλα ηττήθηκαν (Occupy) επανεντάχθηκαν στην λειτουργία της επικρατούσας διακυβέρνησης (ΣΥΡΙΖΑ, Podemos) ή ανέτρεψαν και αντικατέστησαν την κυβέρνηση χωρίς να επιτύχουν κάποια πραγματική αλλαγή στην κοινωνία (Τυνησία, Αίγυπτος, Λιβύη, Ουκρανία).

Όταν ένα κίνημα επιδιώκει να νομιμοποιηθεί στη βάση των αρχών που διέπουν τη δημοκρατική διακυβέρνηση, καταλήγει να προσπαθεί να νικήσει το κράτος στο δικό του παιχνίδι. Ακόμη κι αν το επιτύχει, η ανταμοιβή του είναι ο περιορισμός και θεσμοποίησή του, είτε εντός των υφιστάμενων δομών της κυβέρνησης είτε μέσω της επανασχεδίασης των ίδιων πάντα δομών. Συνεπώς, κινήματα που ξεκινούν ως στάσεις εναντίον του κράτους, καταλήγουν να το αναδημιουργούν.

Αυτό μπορεί να γίνει με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Υπάρχουν τα κινήματα που, ισχυριζόμενα ότι είναι πιο δημοκρατικά, πιο διαφανή ή πιο αντιπροσωπευτικά από τις υφιστάμενες αρχές, αυτοϋπονομεύονται. Τα κινήματα που έρχονται στην εξουσία μέσω της εκλογικής διαδικασίας, μόνο για να προδώσουν τους αρχικούς τους στόχους. Τα κινήματα που προωθούν αμεσοδημοκρατικές προοπτικές και που αποδεικνύονται εξίσου χρήσιμες σε αυτούς που επιζητούν κρατική εξουσία. Και, τέλος, τα κινήματα που ανατρέπουν τις κυβερνήσεις μόνο και μόνο για να τις αντικαταστήσουν. Ας τα εξετάσουμε ένα προς ένα.

Εάν οι στόχοι των κινημάτων μας περιοριστούν μόνο σε ό,τι προκαταβολικά συμφωνεί η πλειονότητα των συμμετεχόντων, τότε είναι πολύ πιθανόν οι στόχοι μας να μην ευδοκιμήσουν εξ' αρχής. Όταν ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού έχει αποδεχθεί τη νομιμότητα της κυβέρνησης και των νόμων της, οι πε-

ρισσότεροι άνθρωποι δεν αισθάνονται πως έχουν το δικαίωμα να κάνουν οτιδήποτε θα μπορούσε να αμφισβητήσει την υπάρχουσα δομή εξουσίας, ανεξάρτητα από το πόσο άσχημα αυτή τους αντιμετωπίζει. Κατά συνέπεια, ένα κίνημα που λαμβάνει αποφάσεις κατά πλειοψηφία ή βάσει συναίνεσης, μπορεί να δυσκολεύεται να συμφωνήσει να χρησιμοποιήσει οποιαδήποτε τακτική, παρά μόνο συμβολικές δράσεις. Μπορείτε να φανταστείτε, για παράδειγμα, τους κατοίκους του Φέργκιουσον στο Μιζούρι, να συμμετέχουν σε μια συνέλευση με σκοπό να αποφασίσουν το κάψιμο του Quick Trip[xxxi] ή τη σύγκρουση με την αστυνομία;

Κι όμως, αυτές ήταν οι δράσεις που πυροδότησαν το κίνημα που έγινε γνωστό ως Black Lives Matter. Οι άνθρωποι συνήθως θα πρέπει να βιώσουν κάτι νέο για να μπορέσουν να το ενστερνιστούν. Είναι λάθος να περιορίσουμε ένα ολόκληρο κίνημα σε ό,τι είναι ήδη οικείο στην πλειονότητα των συμμετεχόντων.Με τον ίδιο τρόπο, αν επιμείνουμε στο να είναι οι κινήσεις μας εντελώς διαφανείς, αυτό σημαίνει ότι αφήνουμε τις αρχές να γνωρίζουν το ποιες θα είναι οι τακτικές που θα ακολουθήσουμε. Σε συνθήκες ευρύτατης διείσδυσης και επιτήρησης, η σε δημόσια θέα και με πλήρη διαφάνεια λήψη αποφάσεων ενθαρρύνει την καταστολή, έναντι σε οποιονδήποτε θεωρηθεί πως απειλεί το status quo. Όσο πιο δημόσιο και διαφανές είναι το όργανο λήψης αποφάσεων, τόσο μεγαλύτερες οι πιθανότητες να προβαίνει σε συντηρητικές ενέργειες, έστω κι αν αυτό αντιτίθεται στον ρητό λόγο ύπαρξης του – σκεφτείτε όλους αυτούς

τους περιβαλλοντικούς συνασπισμούς που ποτέ δεν έκαναν το παραμικρό βήμα για να σταματήσουν τις δραστηριότητες που προκαλούν την κλιματική αλλαγή. Στο πλαίσιο της δημοκρατικής λογικής, έχει νόημα να απαιτείται διαφάνεια από την κυβέρνηση, καθώς υποτίθεται ότι αντιπροσωπεύει και απαντά στο λαό. Αλλά εκτός αυτής της λογικής, αντί να απαιτούμε από τους συμμετέχοντες στα κοινωνικά κινήματα αντιπροσώπευση και απαντήσεις του ενός προς τον άλλον, θα πρέπει να επιδιώξουμε τη μεγιστοποίηση της αυτονομίας με την οποία θα μπορούν να ενεργούν.

Εάν διεκδικήσουμε νομιμότητα βασιζόμενοι στο επιχείρημα της εκπροσώπησης, προσφέρουμε στις αρχές έναν εύκολο τρόπο να μας υπερκεράσουν, από τη στιγμή που ανοίγει ο δρόμος για άλλους να συνεισφέρουν στις προσπάθειές μας. Πριν από την εμφάνιση της καθολικής ψήφου, ήταν δυνατόν να υποστηριχθεί ότι ένα κίνημα αντιπροσώπευε τη βούληση του λαού. Σήμερα όμως, μια εκλογική διαδικασία μπορεί να παρασύρει περισσότερους ανθρώπους στις κάλπες απ' όσους θα μπορούσε να βγάλει στο δρόμο το πιο μαζικό κίνημα. Οι νικητές των εκλογών θα μπορούν πάντα να ισχυρίζονται ότι αντιπροσωπεύουν περισσότερους ανθρώπους από όσοι μπορούν να συμμετάσχουν σε κάποιο κίνημα.[xxxii] Παρομοίως, κινήματα που δηλώνουν πως αντιπροσωπεύουν τα πιο καταπιεσμένα κομμάτια της κοινωνίας, μπορούν να υπερφαλαγγιστούν μέσω της συμβολικής τους εκπροσώπησης στις αίθουσες της εξουσίας. Και όσο επικυρώνουμε την ιδέα της αντιπροσώπευσης, θα βρίσκεται πάντα ένας νέος πολιτικός ή κόμμα που θα χρησιμοποιεί τη ρητορική μας για να έρθει στην εξουσία. Δεν πρέπει να ισχυριζόμαστε πως αντιπροσωπεύουμε το λαό – πρέπει να υποστηρίζουμε ότι κανείς δεν έχει το δικαίωμα να μας κυβερνά.

Τι συμβαίνει όταν ένα κίνημα έρχεται στην εξουσία μέσω της εκλογικής διαδικασίας; Η νίκη του Lula και του Εργατικού Κόμματος στη Βραζιλία, φάνηκε ότι παρουσίασε το καλύτερο σενάριο, στο οποίο ένα κόμμα βασιζόμενο στη ριζοσπαστική οργάνωση του λαού ανέλαβε τα ηνία του κράτους. Εκείνη την περίοδο, η Βραζιλία φιλοξένησε μερικά από τα πιο ισχυρά κοινωνικά κινήματα παγκοσμίως, συμπεριλαμβανομένου και του

1,5 εκατομμυρίου συμμετεχόντων του MST (Κίνημα Ακτημόνων Εργατών), του κινήματος για την αγροτική μεταρρύθμιση. Πολλά από αυτά διασυνδέονταν με το Εργατικό Κόμμα. Ωστόσο, μετά την ανάληψη καθηκόντων από τον Lula, το 2002, τα κοινωνικά κινήματα σημείωσαν μια απότομη πτώση που κράτησε μέχρι το 2013. Μέλη του Εργατικού Κόμματος εγκατέλειπαν τις τοπικές οργανώσεις για να πάρουν κυβερνητικές θέσεις, τη στιγμή που ο Lula, εφαρμόζοντας μια *ρεαλιστική πολιτική*, δεν μπορούσε να προχωρήσει στην υλοποίηση των παραχωρήσεων που είχε υποσχεθεί στα κινήματα τα οποία τον είχαν προηγουμένως στηρίξει. Το MST είχε εξαναγκάσει τη συντηρητική κυβέρνηση που προηγήθηκε του Lula, να νομιμοποιήσει κατοχή γης, αλλά επί των ημερών του Lula δεν υπήρξε καμιά απολύτως πρόοδος. Αυτό το μοτίβο επανεμφανίστηκε σε όλη τη Λατινική Αμερική, καθώς οι δήθεν ριζοσπαστικοί πολιτικοί πρόδωσαν τα κοινωνικά κινήματα που τους ανέδειξαν στην εξουσία. Σήμερα, τα πιο ισχυρά κοινωνικά κινήματα που υπάρχουν στη Βραζιλία είναι δεξιοί, οι οποίοι απειλούν ότι θα ανατρέψουν με πραξικόπημα το Εργατικό Κόμμα. Δεν υπάρχουν εκλογικές παρακάμψεις προς την ελευθερία.

Τι θα συμβεί αν, αντί να επιδιώξουμε την κρατική εξουσία, εστιάζουμε στην προώθηση αμεσοδημοκρατικών μοντέλων, όπως οι συνελεύσεις γειτονιάς; Δυστυχώς, τέτοιες πρακτικές μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να εξυπηρετήσουν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων. Μετά τη σλοβενική εξέγερση του 2012 και ενώ αυτοργανωμένες συνελεύσεις γειτονιάς συνέχιζαν να συναντώνται στη Λιουμπιάνα, μία χρηματοδοτούμενη από τις τοπικές αρχές ΜΚΟ άρχισε να οργανώνει συνελεύσεις σε μια "παραμελημένη" γειτονιά, στο πλαίσιο ενός πιλοτικού προγράμματος που έθετε ως στόχο την "αναζωογόνηση" της περιοχής, μέσω της επανέναρξης του διαλόγου μεταξύ των δυσαρεστημένων πολιτών και της κυβέρνησης. Κατά τη διάρκεια της ουκρανικής επανάστασης του 2014, τα φασιστικά κόμματα *Svoboda* και *Δεξιός Τομέας*, ήρθαν στο προσκήνιο μέσω των δημοκρατικών συνελεύσεων στο κατεχόμενο Μεϊντάν. Το 2009, μέλη του ελληνικού νεοναζιστικού κόμματος *Χρυσή Αυγή*, διείσδυσαν στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα στην Αθήνα, για να οργανώσουν επιθέσεις εναντίον μεταναστών και αναρχι-

κών. Εάν θέλουμε να ενθαρρύνουμε τη συμμετοχή και την αυτοδιάθεση, δεν αρκεί να προπαγανδίζουμε τη ρητορική και τις διαδικασίες της συμμετοχικής δημοκρατίας.[xxxiii] Πρέπει να διαδίδουμε ένα πλαίσιο που αντιτίθεται στο κράτος και στις λοιπές ιεραρχικές μορφές εξουσίας.

Ακόμα και ρητά επαναστατικές στρατηγικές, μπορούν να χρησιμοποιηθούν προς όφελος των παγκόσμιων δυνάμεων στο όνομα της δημοκρατίας. Από τη Βενεζουέλα μέχρι τη Μακεδονία, έχουμε δει κρατικούς φορείς και οργανωμένα συμφέροντα να μετατρέπουν τη γνήσια λαϊκή εναντίωση σε υποκατάστατα κοινωνικά κινήματα, προκειμένου να συντομεύσουν τον εκλογικό κύκλο. Συνήθως ο σκοπός είναι να αναγκαστεί το κυβερνόν κόμμα να παραιτηθεί, ώστε να αντικατασταθεί από μια πιο "δημοκρατική" κυβέρνηση – δηλαδή μια κυβέρνηση πιο επιδεκτική στους στόχους των ΗΠΑ ή της Ε.Ε. Τέτοιου είδους κινήματα, επικεντρώνονται συνήθως στη "διαφθορά", υποδηλώνοντας ότι το σύστημα θα δούλευε σωστά αν υπήρχαν οι κατάλληλοι άνθρωποι στην εξουσία. Όταν λοιπόν κατεβαίνουμε στους δρόμους, για να μην καταλήγουμε να είμαστε τα πιόνια μιας κάποιας εξωτερικής πολιτικής πρωτοβουλίας, δε θα πρέπει να εναντιωνόμαστε σε κάποια συγκεκριμένη κυβέρνηση, αλλά στην *διακυβέρνηση* καθ' αυτή.

Η αιγυπτιακή επανάσταση απεικονίζει δραματικά το αδιέξοδο της δημοκρατικής επανάστασης. Αφού εκατοντάδες έδωσαν τη ζωή τους για να ανατραπεί ο δικτάτορας Hosni Mubarak και να εγκατασταθεί η δημοκρατία, οι λαϊκές εκλογές έφεραν έναν άλλον αυτοκράτορα στην εξουσία, τον Mohamed Morsi. Ένα χρόνο αργότερα δεν είχε υπάρξει καμία βελτίωση και οι άνθρωποι που είχαν ξεκινήσει την επανάσταση κατέβηκαν και πάλι στους δρόμους, απορρίπτοντας τα αποτελέσματα της δημοκρατίας, πιέζοντας τον Αιγυπτιακό στρατό να εκθρονίσει τον Morsi. Σήμερα, ο στρατός παραμένει ο de facto κυβερνήτης της Αιγύπτου και η ίδια καταπίεση και αδικία που ενέπνευσε τις δύο επαναστάσεις, συνεχίζεται. Οι επιλογές που αντιπροσωπεύονται από τον Στρατό, τον Morsi και τους εξεγερμένους, είναι οι ίδιες που περιέγραφε ο Linkoln στην εναρκτήρια ομιλία του: τυραννία, πλειοψηφική κυριαρχία, αναρχία.

Εδώ, στο απώτατο όριο του αγώνα κατά της φτώχειας και της καταπίεσης, βρισκόμαστε πάντοτε αντιμέτωποι με το ίδιο το κράτος. Όσο υποτασσόμαστε στη διακυβέρνηση, το κράτος θα μετατοπίζεται ανάλογα με τις ανάγκες, μεταξύ κυριαρχίας της πλειοψηφίας και τυραννίας – δύο εκφράσεις της ίδιας βασικής αρχής. Το κράτος μπορεί να πάρει πολλές μορφές˙ όπως και τα φυλλοβόλα δέντρα μπορεί να πέσει σε νάρκωση, αλλά θα ξαναγεννηθεί από τις ρίζες του. Μπορεί να πάρει τη μορφή της μοναρχίας ή μιας κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, μιας επαναστατικής δικτατορίας ή ενός προσωρινού συμβουλίου˙ όταν οι αρχές έχουν τραπεί σε φυγή και οι στρατιωτικοί έχουν στασιάσει, το κράτος μπορεί να επιζήσει ως μικρόβιο στους παρτιζάνους της τάξης και του πρωτοκόλλου, μέσω μιας, προφανώς, οριζόντιας γενικής συνέλευσης. Όλες αυτές οι μορφές, όσο δημοκρατικές κι αν δείχνουν, μπορούν να αναγεννηθούν σε ένα καθεστώς ικανό να συντρίψει την ελευθερία και την αυτοδιάθεση.

Ο μόνος σίγουρος δρόμος για να αποφύγουμε τη συμμετοχή, τη χειραγώγηση και τον οπορτουνισμό, είναι η άρνηση της νομιμοποίησης οποιασδήποτε μορφής εξουσίας. Όταν οι άνθρωποι επιλύουν τα προβλήματά τους και αντιμετωπίζουν τις ανάγκες τους άμεσα, μέσα από ευέλικτες, οριζόντιες και αποκεντρωμένες δομές, δεν μπορούν να υπάρξουν ηγέτες να διαφθείρουν, επίσημες δομές να αποστεωθούν, διαδικασίες να σφετεριστούν. Καταργείστε τις συγκεντρωτικές δομές εξουσίας και αυτοί που επιθυμούν να καταλάβουν την εξουσία δε θα μπορούν να βρουν στηρίγματα στην κοινωνία. Ένας ακυβέρνητος λαός πιθανότατα να χρειαστεί να υπερασπίσει τον εαυτό του από επίδοξους τυράννους, αλλά ποτέ δε θα διαθέσει τις δυνάμεις του για να τους στηρίξει.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ: ΣΗΜΕΙΑ ΕΚΚΙΝΗΣΗΣ

“Ο αναρχισμός δεν αποτελεί την πιο ριζοσπαστική μορφή δημοκρατίας. Είναι ένα εντελώς διαφορετικό μοντέλο συλλογικής δράσης.” Uri Gordon, *Anarchy Alive!*

Το κλασικό επιχείρημα υπεράσπισης της δημοκρατίας είναι ότι αποτελεί τη λιγότερο κακή μορφή διακυβέρνησης. Εάν

όμως το κύριο πρόβλημα είναι η *διακυβέρνηση*, τότε θα πρέπει να επανεξετάσουμε το σχεδιασμό μας.

Το να φανταστούμε από την αρχή την ανθρωπότητα χωρίς την ανάγκη διακυβέρνησης, αποτελεί ένα φιλόδοξο εγχείρημα˙ δύο αιώνες αναρχικής θεωρίας δεν είναι παρά σταγόνες στον ωκεανό. Για τους σκοπούς αυτής της ανάλυσης, θα ολοκληρώσουμε με την παράθεση μερικών βασικών αξιών, οι οποίες θα μπορούσαν να μας καθοδηγήσουν πέρα από τη δημοκρατία και με μερικές γενικές προτάσεις για το τι θα μπορούσαμε να κάνουμε αντί της *διακυβέρνησης*. Το μεγαλύτερο μέρος της δουλειάς μένει ακόμα να γίνει.

Οριζοντιότητα, Αποκέντρωση, Αυτονομία, Αναρχία

Αν το καλοεξετάσουμε, θα δούμε πως η δημοκρατία δεν ανταποκρίνεται στις αξίες που αρχικά μας έστρεψαν προς αυτήν – *ισότητα, συμπερίληψη, αυτοδιάθεση*. Παράλληλα με αυτές τις αξίες πρέπει να προσθέσουμε την οριζοντιότητα, την αποκέντρωση και την αυτονομία, ως απαραίτητους ομολόγους τους.

Η οριζοντιότητα έχει κερδίσει πολλούς πόντους από τα τέλη του 20ού αιώνα. Ξεκινώντας από την εξέγερση των Zapatistas και συνεχίζοντας δυναμικά μέσα από το κίνημα της αντιπαγκοσμιοποίησης και της εξέγερσης στην Αργεντινή, η ιδέα των δομών χωρίς ηγέτες έχει εξαπλωθεί ακόμη και στον επιχειρηματικό κόσμο.[xxxiv] Όμως η αποκέντρωση πρέπει να ληφθεί εξ’ ίσου υπ’ όψη, ούτως ώστε να μην παγιδευτούμε σε μία τυραννία ίσων στην οποία όλοι θα πρέπει να είναι σε θέση να συμφωνήσουν σε κάτι, για να μπορεί κανείς να κάνει το οτιδήποτε. Αντί μιας ενιαίας διαδικασίας, μέσω της οποίας θα πρέπει να εγκρίνεται το οτιδήποτε, αποκέντρωση σημαίνει πολλαπλές τοποθεσίες λήψης αποφάσεων και πολλαπλές μορφές νομιμότητας. Έτσι, όταν η ισχύς κατανέμεται κάπου άνισα, υπάρχει η δυνατότητα να αντισταθμιστεί αλλού. Αποκέντρωση σημαίνει διατήρηση της διαφοράς – η στρατηγική και ιδεολογική ποικιλομορφία είναι πηγές δύναμης για τα κινήματα και τις κοινότητες, ακριβώς όπως η βιοποικιλότητα στο φυσικό κόσμο.

Δεν θα πρέπει ούτε να διαχωριστούμε σε ομοιογενείς ομάδες, υπό το πρόσχημα της συγγένειας, ούτε να μειώσουμε τις πολιτικές μας θέσεις στους χαμηλότερους κοινούς παρονομαστές.

Η αποκέντρωση συνεπάγεται αυτονομία – την ικανότητα να ενεργεί κάποιος ελεύθερα, με δική του πρωτοβουλία. Η αυτονομία μπορεί να εφαρμοστεί σε οποιοδήποτε επίπεδο – από ένα άτομο, μια γειτονιά, ένα κίνημα, μια ολόκληρη περιοχή. Για να είστε ελεύθεροι, θα πρέπει να έχετε τον έλεγχο του άμεσου περιβάλλοντός σας και των λεπτομερειών της καθημερινής σας ζωής˙ όσο πιο αυτοδύναμοι είστε, τόσο πιο ασφαλής είναι η αυτονομία σας. Αυτό δε σημαίνει απαραίτητα πως αντιμετωπίζετε όλες σας τις ανάγκες ανεξάρτητα˙ αλλά μπορεί να σημαίνει αλληλεξάρτηση, με την έννοια του πλεονεκτήματος πάνω στους ανθρώπους από τους οποίους εξαρτάσαι. Κανένας θεσμός δεν πρέπει να είναι σε θέση να μονοπωλεί την πρόσβαση σε πόρους ή κοινωνικές σχέσεις. Μια κοινωνία που προάγει την αυτονομία, απαιτεί αυτό που ένας μηχανικός θα ονόμαζε πλεονασμό: ένα ευρύ φάσμα επιλογών και δυνατοτήτων σε κάθε πτυχή της ζωής.

Αν θέλουμε να προωθήσουμε την ελευθερία, δεν αρκεί να επιβεβαιώσουμε μόνο την αυτονομία.[xxxv] Ένα έθνος-κράτος ή ένα πολιτικό κόμμα μπορεί να διεκδικήσει αυτονομία˙ το ίδιο και οι εθνικιστές ή οι ρατσιστές. Το αν ένα άτομο ή μια ομάδα είναι αυτόνομη, δεν ξεκαθαρίζει και το είδος των σχέσεων που καλλιεργεί. Αν καλλιεργούν δηλαδή ισότιμες σχέσεις ή ιεραρχικές, συμπεριληπτικές ή σχέσεις αποκλεισμού.

Εάν δεν επιδιώκουμε την αυτονομία μόνο για τον εαυτό μας, αλλά θέλουμε να την μεγιστοποιήσουμε για όλους, πρέπει να δημιουργήσουμε ένα κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο κανείς δε θα μπορεί να συσσωρεύει θεσμική εξουσία έναντι οποιουδήποτε άλλου.

Πρέπει να δημιουργήσουμε *αναρχία.*

Απομυθοποιώντας τους Θεσμούς

Οι θεσμοί υπάρχουν για να μας εξυπηρετούν, όχι το αντίστροφο. Δεν έχουν καμία εγγενή απαίτηση υπακοής εκ μέρους μας. Δεν πρέπει με κανέναν τρόπο η νομιμότητα που τους προσδί-

δουμε να ξεπερνά τις ανάγκες και τις επιθυμίες μας. Όταν οι επιθυμίες μας έρχονται σε σύγκρουση με τις επιθυμίες των άλλων, μπορούμε να διαπιστώσουμε εάν μια θεσμική διαδικασία μπορεί να παράξει μια λύση που θα ικανοποιεί όλους˙ αλλά από τη στιγμή που θα παραχωρήσουμε σε ένα θεσμικό όργανο το δικαίωμα να κρίνει τις συγκρούσεις μας ή να υπαγορεύει τις αποφάσεις μας, έχουμε παραιτηθεί από την ελευθερία μας.

Αυτό δεν αποτελεί κριτική για ένα συγκεκριμένο οργανωτικό μοντέλο ή επιχείρημα υπέρ του αφορμαλισμού. Αντίθετα, είναι μια θέση υπέρ της αντιμετώπισης όλων των μοντέλων ως προσωρινά, υπέρ της συνεχούς επανεκτίμησης και αναθεώρησής τους. Όπου ο Thomas Paine θέλησε να ενθρονίσει τον *Νόμο* ως βασιλιά, όπου ο Rousseau θεωρητικολογούσε περί του κοινωνικού του συμβολαίου και οι πιο πρόσφατοι υποστηρικτές του *Καπιταλισμού über alles* ονειρεύονται μια κοινωνία βασισμένη αποκλειστικά σε συμβόλαια, εμείς ανταπαντούμε ότι όταν οι σχέσεις είναι πραγματικά προς το συμφέρον όλων των συμμετεχόντων, τότε δεν υπάρχει ανάγκη νόμων ή συμβολαίων.

Και πάλι, αυτό δεν είναι επιχείρημα υπέρ του στείρου ατομικισμού, ούτε της διαχείρισης των σχέσεων ως αναλώσιμες, ούτε υπέρ της οργάνωσης αποκλειστικά και μόνο με όσους έχουν τις ίδιες προτιμήσεις. Σε έναν πολυπληθή, αλληλεξαρτώμενο κόσμο, δεν έχουμε την ευχέρεια να αρνηθούμε τη συνύπαρξη και το συντονισμό με τους άλλους. Το θέμα είναι ότι απλά δεν πρέπει να επιδιώκουμε τη νομοθέτηση των σχέσεων.

Αντί να ακολουθούμε πιστά έναν σχεδιασμό ή ένα πρωτόκολλο, μπορούμε να αξιολογούμε τα θεσμικά όργανα σε συνεχή βάση: έχουν ως αποτέλεσμα τη συνεργασία ή δημιουργούν διαμάχες; Παράγουν αυτενέργεια ή συγκέντρωση ισχύος; Παρέχουν σε κάθε συμμετέχουσα την ευκαιρία να εκπληρώσει τις δυνατότητές της με τους δικούς της όρους ή της επιβάλλονται εξωτερικές επιταγές; Διευκολύνουν την επίλυση των συγκρούσεων με αμοιβαία αποδεκτούς όρους ή τιμωρούν όλους όσοι αντιτίθενται σε ένα κωδικοποιημένο σύστημα;

“Μας εξέφρασε την άποψη ότι δεν πρέπει ποτέ να επιτρέψουμε στον εαυτό μας να μπει στον πειρασμό να θεωρήσει ότι οι νόμοι και οι θεσμοί είναι σωστοί, αν η συνεί-

δηση και η λογική μας τους καταδικάζουν. Μας διακήρυξε να μην μας νοιάζει αν μια πλειοψηφία, ανεξάρτητα από το πόσο μεγάλη είναι, αντιτίθεται στις αρχές και τις απόψεις μας˙ οι μεγαλύτερες πλειοψηφίες είναι μερικές φορές μόνο οργανωμένοι όχλοι."

August Bondi, γράφοντας για τον *John Brown*

Δημιουργώντας Χώρους Συνάντησης

Αντί των επίσημων χώρων όπου λαμβάνονται συγκεντρωτικά λήψεις αποφάσεων, προτείνουμε μια ποικιλία *χώρων συνάντησης*, στους οποίους οι άνθρωποι μπορούν να αλληλεπιδρούν και να μοιράζονται τις κοινές τους ανησυχίες. Συνάντηση θα πει αμοιβαίος μετασχηματισμός: καθιέρωση κοινών σημείων αναφοράς, κοινών ανησυχιών. Ο χώρος συνάντησης δεν είναι ένα αντιπροσωπευτικό σώμα που έχει την εξουσία να λαμβάνει αποφάσεις για άλλους, ούτε ένα διοικητικό όργανο που εφαρμόζει τον πλειοψηφικό κανόνα ή τη συναίνεση. Είναι μια ευκαιρία πειραματισμού, ενεργώντας σε διαφορετικούς σχηματισμούς, πάνω σε μια εθελοντική βάση.

Ένας κλασικός τέτοιος χώρος συνάντησης, ήταν η συνέλευση των εκπροσώπων των *ομάδων συγγένειας*, που προηγήθηκε των διαδηλώσεων ενάντια στην Παναμερικανική Σύνοδο Κορυφής για τη δημιουργία Παναμερικανικής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών, το 2001, στο Κεμπέκ. Αυτή η συνάντηση συγκέντρωσε ένα ευρύ φάσμα αυτόνομων ομάδων που είχαν συρρεύσει από όλον τον κόσμο για να διαμαρτυρηθούν για την FTAA.[xxxvi] Αντί να προσπαθήσουν να λάβουν δεσμευτικές αποφάσεις, οι συμμετέχοντες παρουσίασαν τις δράσεις που είχαν προετοιμάσει και συντονίσει οι ομάδες τους για αμοιβαίο όφελος, όπου αυτό ήταν δυνατόν. Μεγάλο μέρος των αποφάσεων λήφθηκε αργότερα σε ανεπίσημες συζητήσεις μεταξύ ομάδων. Με αυτόν τον τρόπο, χιλιάδες άνθρωποι μπόρεσαν να συντονίσουν τις ενέργειές τους χωρίς την ανάγκη κεντρικής ηγεσίας, χωρίς να δίνουν τη δυνατότητα στην αστυνομία να έχει εικόνα για το ευρύ φάσμα δράσεων που επρόκειτο να ξεδιπλωθούν. Εάν η συνέλευση των εκπροσώπων είχε υιοθετήσει ένα οργανωτικό μοντέλο που θα αποσκοπούσε στην παραγωγή ενότητας

και συγκεντρωτισμού, οι συμμετέχοντες πιθανότατα να ξόδευαν όλη τη νύχτα διαφωνώντας άσκοπα για το ποιες στρατηγικές και τακτικές θα έπρεπε να επιτραπούν.

Τα περισσότερα από τα κοινωνικά κινήματα των τελευταίων δύο δεκαετιών, υπήρξαν υβριδικά μοντέλα όπου αντιπαραβάλλονταν χώροι συναντήσεων με κάποια μορφή δημοκρατίας. Στο Occupy, για παράδειγμα, οι καταυλισμοί χρησίμευαν ως χώροι συνάντησης, τη στιγμή που οι γενικές συνελεύσεις προορίζονταν να λειτουργήσουν ως τα επίσημα όργανα λήψης αμεσοδημοκρατικών αποφάσεων. Τα περισσότερα από τα κινήματα αυτά πέτυχαν τους σκοπούς τους, διότι οι συναντήσεις ήταν αυτές που έδωσαν την ευκαιρία να αναπτυχθεί αυτόνομη δράση και όχι επειδή συγκέντρωσαν την ομαδική δραστηριότητα μέσω της άμεσης δημοκρατίας.[xxxvii] Εάν προσεγγίσουμε τη *συνάντηση* ως την κινητήρια δύναμη αυτών των κινημάτων και όχι ως πρώτη ύλη που θα διαμορφωθεί μέσω δημοκρατικών διαδικασιών, θα μπορέσουμε να δώσουμε προτεραιότητα σε αυτά που κάνουμε καλύτερα.

Υπήρξαν φορές που αναρχικοί, απογοητευμένοι από τις αντιφάσεις του δημοκρατικού λόγου, αποσύρθηκαν για να οργανωθούν σύμφωνα με τις προϋπάρχουσες συγγένειες και μόνο. Ωστόσο, ο διαχωρισμός αναπαράγει στασιμότητα και νευρικότητα. Είναι προτιμότερο να οργανωνόμαστε βάσει των εκάστοτε συνθηκών και αναγκών, έτσι ώστε να ερχόμαστε σε επαφή με όσες και όσους τις μοιράζονται. Μόνο όταν κατανοούμε τους εαυτούς μας ως κόμβους μέσα σε δυναμικές συλλογικότητες, αντί για διακριτές οντότητες που έχουν στατικά συμφέροντα, μπορούμε να κατανοήσουμε τις γρήγορες μεταμορφώσεις που υφίστανται οι άνθρωποι κατά τη διάρκεια εμπειριών, όπως το κίνημα Occupy – και την τεράστια δύναμη της *συνάντησης* που, αν αφήσουμε ελεύθερους τους εαυτούς μας, μπορεί να μας μεταμορφώσει.

Καλλιεργώντας τη Συλλογικότητα, Διατηρώντας τη Διαφορετικότητα

Εάν κανένα θεσμικό όργανο, σύμβαση ή νόμος δεν θα πρέπει να είναι σε θέση να υπαγορεύει τις αποφάσεις μας, τότε πώς

συμφωνούμε σχετικά με τις ευθύνες που έχουμε έναντι του άλλου;

Κάποιοι έχουν προτείνει μια διάκριση μεταξύ *κλειστών* ομάδων, στις οποίες οι συμμετέχοντες συμφωνούν για τις ενέργειές τους και *ανοιχτών* ομάδων όπου δεν χρειάζεται να καταλήγουν σε συναίνεση. Όμως, αυτό θέτει το ερώτημα: πώς θα χαράξουμε τη διαχωριστική γραμμή μεταξύ των δύο; Αν είμαστε υπόλογοι στους συναδέλφους μας σε μια κλειστή ομάδα μόνο μέχρι να επιλέξουμε να την αφήσουμε και εννοείται πως μπορούμε να φύγουμε ανά πάσα στιγμή, αυτό μικρή διαφορά έχει από τη συμμετοχή μας σε μια ανοιχτή ομάδα. Την ίδια στιγμή, μας αρέσει ή όχι, είμαστε όλοι μέλη μιας κλειστής ομάδας, και αναπόφευκτα μοιραζόμαστε έναν ενιαίο χώρο: τη γη. Επομένως, το θέμα δεν είναι η διάκριση μεταξύ χώρων στους οποίους οφείλουμε να λογοδοτούμε ο ένας στον άλλον και χώρων όπου μπορούμε να δρούμε ελεύθερα. Το ερώτημα που τίθεται είναι το πώς θα προωθηθεί τόσο η ευθύνη όσο και η αυτονομία σε κάθε κλίμακα.

Προς την κατεύθυνση αυτή, ξεκινήσαμε να δημιουργούμε συλλογικότητες σε κάθε κοινωνικό επίπεδο – χώρους στους οποίους οι άνθρωποι συνταυτίζονται και έχουν λόγο να κάνουν το σωστό ο ένας απέναντι στον άλλον. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω διάφορων τρόπων. Από τους συνεταιρισμούς σπιτιών και τις συνελεύσεις γειτονιάς, ως και τα διεθνή δίκτυα. Ταυτόχρονα, αναγνωρίζουμε πως θα πρέπει όλα αυτά να επαναπροσδιορίζονται συνεχώς, με βάση το πόσο επωφελείς αποδεικνύονται για τους συμμετέχοντες οι σχέσεις και οι αλληλεξαρτήσεις που προκύπτουν. Όταν χρειαστεί να υπάρξουν αλλαγές σε έναν σχηματισμό, αυτό δεν αποτελεί σημάδι αποτυχίας, αλλά το αντίθετο. Δείχνει πως οι συμμετέχοντες δε λειτουργούν ανταγωνιστικά, αποζητώντας την ηγεμονία. Αντί να αντιμετωπίζουμε τη λήψη των αποφάσεων της ομάδας ως επιδίωξη της ομοφωνίας, μπορούμε να την προσεγγίσουμε ως χώρο όπου θα προκύψουν διαφορές και θα διαδραματιστούν συγκρούσεις και μετασχηματισμοί, μιας και διαφορετικοί κοινωνικοί αστερισμοί συγκλίνουν και αποκλίνουν. Η διαφωνία και η διάσταση μπορεί να είναι εξίσου επιθυμητή με την επίτευξη συμφωνίας, υπό την προϋπόθεση ότι θα προκύ-

ψουν για τους σωστούς λόγους. Τα πλεονεκτήματα που αποκτώνται από την οργάνωση όλο και μεγαλύτερου αριθμού συμμετεχόντων, αρκούν για να αποθαρρύνουμε τους ενδιαφερόμενους από την αναίτια διάσπαση.

Τα θεσμικά μας όργανα θα πρέπει να μας βοηθούν να υπερνικούμε τις διαφορές μας, όχι να τις καταπνίγουμε ή να τις κουκουλώνουμε. Υπάρχουν μαρτυρίες από συντρόφους που επέστρεψαν από τη Ροζάβα, πως όταν μια συνέλευση δε μπορεί να φτάσει σε συναίνεση, χωρίζεται σε δύο σώματα διαμοιράζοντας τους πόρους. Εάν αυτό αληθεύει, προσφέρει ένα μοντέλο εθελοντικής συσχέτισης τρομερά βελτιωμένο σε σχέση με την *Προκρούστεια* ενότητα της δημοκρατίας.

Επιλύοντας Διαμάχες

Μερικές φορές, η διαίρεση σε ξεχωριστές ομάδες δεν αρκεί για την επίλυση των συγκρούσεων που μπορεί να προκύψουν. Για να αποφύγουμε τον κεντρικό εξαναγκασμό, θα πρέπει να βρούμε νέους τρόπους αντιμετώπισης των διαφωνιών. Ένα από τα βασικότερα πλεονεκτήματα του κράτους απέναντι σε αυτούς που το αντιπαλεύουν, είναι οι μεταξύ τους διαμάχες. Εάν θέλουμε να δημιουργήσουμε χώρους ελευθερίας, εάν θέλουμε να έχουμε τη δυνατότητα να υπερασπίσουμε τους χώρους αυτούς, δε θα πρέπει να κατακερματιζόμαστε. Θα πρέπει να επιλύουμε τις διαμάχες με τρόπους που θα αποφέρουν νέες ανισορροπίες στην εξουσία. Μία από τις βασικότερες λειτουργίες της δημοκρατίας είναι ο *διακανονισμός* των διενέξεων. Η ψήφος, τα δικαστήρια, η αστυνομία, εξυπηρετούν τη ρύθμιση των διαφορών, χωρίς να τις ξεδιαλύνουν απαραίτητα˙ το κράτος δικαίου υπαγορεύει αποτελεσματικά ένα μοντέλο “νικητή που τα παίρνει όλα” για την επίλυση των διαφορών. Με τη συγκέντρωση της δύναμης, μια ισχυρή πολιτεία είναι σε θέση να αναγκάσει τα κόμματα να αναστείλουν τις εχθροπραξίες, ακόμη και με αμοιβαία μη αποδεκτούς όρους. Αυτό, του επιτρέπει να καταστέλλει μορφές διαμάχης που παρεμποδίζουν τον έλεγχο του, όπως η ταξική πάλη, ενώ παράλληλα ενθαρρύνει μορφές σύγκρουσης που υπονομεύουν την οριζόντια και αυτόνομη αντίσταση, όπως ο πόλεμος των συμμοριών. Δεν

μπορούμε να κατανοήσουμε τη θρησκευτική και εθνοτική βία της εποχής μας, αν δεν συμπεριλάβουμε τους τρόπους με τους οποίους οι κρατικοί φορείς την προβοκάρουν και την οξύνουν.

Όταν παρέχουμε στους θεσμούς εγγενή νομιμότητα, βρίσκουμε δικαιολογία για να μην επιλύουμε τις διαμάχες που παρουσιάζονται. Αντ' αυτού, στηριζόμαστε στη διαμεσολάβηση του κράτους. Μας δίνεται το άλλοθι να τερματίζουμε τις διαμάχες με τη βία και να αποκλείουμε αυτούς που μειονεκτούν διαρθρωτικά. Αντί να αναλάβουμε την πρωτοβουλία να λύσουμε άμεσα τις διαφορές, καταλήγουμε να επιδιώκουμε εξουσία.

Εάν δεν αναγνωρίζουμε την κρατική εξουσία, δεν έχουμε τέτοιες δικαιολογίες: πρέπει με αποφασιστικότητα να βρίσκουμε αμοιβαίως ικανοποιητικές λύσεις, αλλιώς θα υποφέρουμε από τις συνεχιζόμενες συγκρούσεις. Αυτό μας δίνει το κίνητρο να λάβουμε σοβαρά υπόψιν τις απόψεις και τις αντιλήψεις όλων των εμπλεκομένων, να αναπτύξουμε δεξιότητες μέσω των οποίων να μπορούμε να εξουδετερώνουμε την ένταση. Δεν είναι απαραίτητο να συμφωνούν όλοι, αλλά θα πρέπει να βρούμε τρόπους που θα διαφέρουν, που δε θα προκαλούν ιεραρχίες, καταπίεση, άσκοπο ανταγωνισμό. Το πρώτο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση είναι να αφαιρέσουμε τα κίνητρα που προσφέρει το κράτος, έτσι ώστε να μην επιλύει τελικά τις διαμάχες.

Δυστυχώς, πολλά από τα μοντέλα επίλυσης διαφορών που εξυπηρετούσαν κάποτε τις ανθρώπινες κοινότητες είναι πια άγνωστα σε μας, μιας και έχουν βίαια αντικατασταθεί από τα δικαστήρια της αρχαίας Αθήνας και της Ρώμης.

Αρνούμενοι να Κυβερνηθούμε

Οραματιζόμενοι το πώς θα μπορούσε να είναι μια οριζόντια και αποκεντρωμένη κοινωνία, μπορούμε να φανταστούμε αλληλεπικαλυπτόμενα δίκτυα συλλογικοτήτων και συναθροίσεων, μέσα από τα οποία οι άνθρωποι θα οργανώνονται για να καλύψουν τις καθημερινές τους ανάγκες – τροφή, στέγη, ιατρική περίθαλψη, εργασία, αναψυχή, συζήτηση, συντροφικότητα. Όντας αλληλεξαρτώμενοι, θα έχουν καλό λόγο για να διευθετούν φιλικά τις όποιες διαφωνίες, χωρίς όμως να μπορεί κανείς να εξαναγκάσει τον άλλον να παραμένει σε μία νοσηρή ή ανεκπλήρωτη συμφωνία. Προς απάντηση τυχών απειλών, θα κινητοποιούνταν μέσω μεγαλύτερων, ad hoc σχηματισμών, χρησιμοποιώντας δεσμούς με άλλες κοινότητες από όλον τον κόσμο.

Στην πραγματικότητα, πολλές ανιθαγενείς κοινότητες έχουν εξετάσει κάτι τέτοιο κατά τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας. Σήμερα, παρόμοια μοντέλα συνεχίζουν να εμφανίζονται στις διασταυρώσεις ιθαγενών, φεμινιστικών και αναρχικών παραδόσεων.[xxxviii]

Αυτό, μας φέρνει πίσω στην αρχική μας θέση, στη σύγχρονη Αθήνα, στην Ελλάδα. Στην πόλη όπου η δημοκρατία ξεκίνησε για πρώτη φορά, τώρα οργανώνονται χιλιάδες άνθρωποι, υπό αναρχικές σημαίες σε οριζόντια, αποκεντρωμένα δίκτυα.

Αντί για την αποκλειστικότητα της αρχαίας αθηναϊκής ιθαγένειας, οι δομές τους είναι ανοιχτές και διευρυμένες. Χαιρετίζουν τους μετανάστες που εγκατέλειψαν τον πόλεμο στη Συρία, γιατί γνωρίζουν ότι το πείραμά τους στην ελευθερία πρέπει να μεγαλώσει ή να χαθεί.

Αντί της καταναγκαστικής κυβέρνησης, επιδιώκουν να διατηρήσουν μια αποκεντρωμένη κατανομή της ισχύος, ενισχυμένη από μια συλλογική δέσμευση για αλληλεγγύη. Αντί να ενωθούν για να επιβάλουν τον νόμο της πλειοψηφίας, συνεργάζονται για να αποτρέψουν την πιθανότητα να επικρατήσει ο ίδιος ο νόμος. Αυτός δεν είναι ένας ξεπερασμένος τρόπος ζωής, αλλά το τέλος ενός μακρού σφάλματος.

Από τη Δημοκρατία στην Ελευθερία

Ας επιστρέψουμε στην κορύφωση των εξεγέρσεων. Χιλιάδες από μας πλημμυρίζουν τους δρόμους, βρίσκοντας ο ένας τον άλλον μέσα από διαφορετικούς σχηματισμούς που προσφέρουν μια πρωτόγνωρη και συναρπαστική αίσθηση ελέγχου. Ξαφνικά όλα διασταυρώνονται: λέξεις και πράξεις, ιδέες και αισθήσεις, προσωπικές εμπειρίες και παγκόσμια γεγονότα. Ασφάλεια, επιτέλους νιώθουμε άνετα, και ταυτόχρονα αβεβαιότητα, επιτέλους ανοιχτοί ορίζοντες. Μαζί, ανακαλύπτουμε πως είμαστε ικανοί για πράγματα που ποτέ δεν είχαμε φανταστεί.

Η ομορφιά τέτοιων στιγμών ξεπερνά κάθε πολιτικό σύστημα. Οι συγκρούσεις είναι εξίσου σημαντικές με τις λάμψεις της απροσδόκητης συναίνεσης. Δεν πρόκειται για τη λειτουργία της δημοκρατίας, αλλά για την εμπειρία της ελευθερίας – το να παίρνουμε τις ζωές μας στα χέρια μας. Κανένα σύνολο διαδικασιών δεν θα μπορούσε να το θεσμοθετήσει αυτό. Πρόκειται για ένα λάφυρο που πρέπει να αποσπούμε από τα σαγόνια της συνήθειας και της ιστορίας, ξανά και ξανά.

Την επόμενη φορά που θα εμφανιστεί μπροστά μας η ευκαιρία, αντί να αναπαραγάγουμε για άλλη μια φορά “πραγματική

δημοκρατία", ας έχουμε ως στόχο την ελευθερία. Την ίδια την ελευθερία!

i

πχ, Cindy Milstein, Democracy Is Direct.

ii

Coordination of Anarchist Groups, Contra la Democracia.

iii

πρβ. Sarah Song, *The Boundary Problem in Democratic Theory: Why the Demos Should Be Bounded by the State.*

iv

“*Είμαι πραγματικά ελεύθερος όταν όλα* τα *ανθρώπινα όντα* που με περιβάλλουν, άντρες και γυναίκες, είναι εξίσου *ελεύθερα*. Η ελευθερία των άλλων ανθρώπων, αντί να αρνείται ή να περιορίζει την ελευθερία μου, είναι απεναντίας η αναγκαία προϋπόθεση και επιβεβαίωσή της.” M. Bakunin.

v

http://www.ait.org.tw/infousa/zhtw/DOCS/whatsdem/whatdm4.htm, σάιτ του Γραφείου Διεθνών Προγραμμάτων Πληροφόρησης του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ.

vi

Αυτό το, φαινομενικά παράδοξο, δεν προβλημάτισε τους δημιουργούς του Αμερικανικού Συντάγματος, γιατί η μειονότητα των οποίων τα δικαιώματα αφορούσαν κυρίως την προστασία, ήταν η τάξη των ιδιοκτητών ακινήτων, — που είχαν ήδη μεγάλη επιρροή στους κρατικούς θεσμούς. Όπως είπε και ο James Madison το 1787, “Η κυβέρνησή μας πρέπει να εξασφαλίσει τα μόνιμα συμφέροντα της χώρας έναντι της καινοτομίας. Οι κάτοχοι γης θα πρέπει να έχουν μερίδιο στην διακυβέρνηση, να υποστηρίζουν αυτά τα πολύτιμα συμφέροντα και να εξισορροπούν και να ελέγχουν τους άλλους. Θα πρέπει να θεσμοθετούν, έτσι ώστε να προστατεύεται η μειοψηφία των πλουσίων από την πλειοψηφία.”

vii

Δείτε: Walter E. Williams, *Democracy or a Republic.*

viii

(Σ.τ.Μ.) Harriet Tubman: αφροαμερικανίδα ακτιβίστρια κατά της δουλείας. John Brown: υπέρμαχος της κατάργησης της δουλείας.

ix

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με αυτό το θέμα, διαβάστε το εξαιρετικό *Contract and Contagion: Από τη Βιοπολιτική στην Οικονομία,* της Άντζελας Μητροπούλου.

x

Στο πλαίσιο αυτό, το επιχείρημα ότι "το προσωπικό είναι πολιτικό", συνιστά μια φεμινιστική απόρριψη της διχοτόμησης οίκου και πόλης. Όμως αν υποθέσουμε πως αυτό σημαίνει ότι το προσωπικό θα πρέπει να υπόκειται στη λήψη των δημοκρατικών αποφάσεων, αυτό θα επέκτεινε τη λογική της κυβέρνησης σε πρόσθετες πτυχές της ζωής. Η πραγματική εναλλακτική, είναι να επιβεβαιώσουμε πολλαπλές τοποθεσίες εξουσίας, υποστηρίζοντας ότι η νομιμότητα δεν πρέπει να περιορίζεται σε κανέναν χώρο, έτσι ώστε οι αποφάσεις που λαμβάνονται στο νοικοκυριό, να μην εξαρτώνται από εκείνες που γίνονται στους χώρους της επίσημης πολιτικής.

xi

πρβ Frank B. Wilderson, III, "The Prison Slave as Hegemony's (Silent) Scandal."

xii

(Σ.τ.Μ.) Φυλές της Αμερικής, της Ινδονησίας και της Αφρικής.

xiii

(Σ.τ.Μ.) "Republic" στο πρωτότυπο.

xiv

Αυτό είναι ένα θεμελιώδες παράδοξο των δημοκρατικών κυβερνήσεων: εγκαθιδρυμένες από ένα έγκλημα, αγιοποιούν το νόμο - νομιμοποιώντας μια νέα διαταγή, ως εκπλήρωση και συνέχιση μιας εξέγερσης.

xv

"Η υπακοή στον νόμο είναι πραγματική ελευθερία", αναφέρει ένα μνημείο αφιερωμένο στους στρατιώτες που κατέστειλαν την εξέγερση του Σάι.

xvi

Όπως ακριβώς ο φιλελεύθερος καπιταλιστής υποπτεύεται ότι οι δραστηριότητες, ακόμη και της πιο δημοκρατικής κυβέρνησης, παρεμβαίνουν στην καθαρή λειτουργία της ελεύθερης αγοράς, έτσι και ο παρτιζάνος της καθαρής δημοκρατίας μπορεί να είναι σίγουρος ότι όσο υπάρχουν οικονομικές ανισότητες, οι πλούσιοι θα ασκούν πάντα δυσανάλογη επιρροή, ακόμη και στην πιο προσεκτικά κατασκευασμένη δημοκρατική διαδικασία. Ωστόσο, η διακυβέρνηση και η οικονομία είναι αδιαχώριστες. Η αγορά βασίζεται στο κράτος για την επιβολή των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, ενώ η δημοκρατία αποτελεί τελικά ένα μέσο μεταφοράς,

συγχώνευσης και επένδυσης της πολιτικής εξουσίας: ένα διαφημιστικό πρακτορείο για τον εαυτό της.

xvii

(Σ.τ.Μ) *e-democracy* στο πρωτότυπο.

xviii Βλ. *Syriza Can't Save Greece: Why There's No Electoral Exit from the Crisis*, δημοσιευμένο στο crimethinc.com, αμέσως μετά την εκλογική νίκη του ΣΥΡΙΖΑ – μήνες πριν προδώσει επανειλημμένως τους ψηφοφόρους που τον εμπιστεύτηκαν.

xix

Χωρίς επίσημα θεσμικά όργανα, οι δημοκρατικές οργανώσεις συχνά επιβάλλουν αποφάσεις, απονομιμοποιώντας τις δράσεις που ξεκίνησαν εκτός των δομών τους και ενθαρρύνοντας τη χρήση βίας εναντίον τους. Εξ ου και η κλασική εικόνα στην οποία περιφρουρήσεις πορειών επιτίθενται σε διαδηλωτές που επιχειρούν να κάνουν κάτι που δεν συμφωνήθηκε εκ των προτέρων μέσα από κάποια κεντρική δημοκρατική διαδικασία.

xx

πρβ. Bookchin's, *Thoughts on Libertarian Municipalism* στο *Left Green Perspectives* #41, Ιανουάριος 2000.

xxi

Θεωρητικά, οι κατηγορίες που ορίζονται από τον αποκλεισμό, όπως η ιδιότητα του πολίτη, καταρρέουν όταν τις επεκτείνουμε για να συμπεριλάβουμε ολόκληρο τον κόσμο. Αλλά αν θέλουμε να τις καταρρίψουμε, γιατί να μην τις απορρίψουμε εντελώς, αντί να υποσχεθούμε ότι θα το πράξουμε, ενώ τελικά θα τις νομιμοποιήσουμε περαιτέρω; Όταν χρησιμοποιούμε τη λέξη ιθαγένεια για να περιγράψουμε κάτι επιθυμητό, αυτό δεν μπορεί παρά να ενισχύσει τη νομιμότητα αυτού του θεσμού όπως υπάρχει σήμερα.

xxii

Στην πραγματικότητα, η αγγλική λέξη "αστυνομία" προέρχεται από το "*πόλη*", μέσω της αρχαίας ελληνικής λέξης "άστυ".

xxiii Βλ. Το επιχείρημα του Kant στο *Der Streit der Fakultäten*, ότι μια δημοκρατία είναι «βία με ελευθερία και νόμο», ενώ η αναρχία είναι «ελευθερία και νόμος χωρίς βία» - ο νόμος γίνεται απλή σύσταση που δεν μπορεί να επιβληθεί.

xxiv Βλ. για παράδειγμα το δεύτερο κεφάλαιο του Kendra A. King's, *African American Politics.*

xxv πχ, η κριτική του Bakunin πάνω στη Μαρξική θεωρία στο *Θεός και Κράτος*.

xxvi Μέχρι στιγμής τουλάχιστον, μπορούμε να συμφωνήσουμε με τον Booker T. Washington όταν είπε: Το πείραμα της Ανασυγκρότησης στη φυλετική δημοκρατία απέτυχε επειδή ξεκίνησε από λάθος βάση, δίνοντας έμφαση στα πολιτικά μέσα και τις πράξεις των πολιτικών δικαιωμάτων και όχι στα οικονομικά μέσα και την αυτοδιάθεση.

xxvii Βλ. για παράδειγμα το *Feminist Social Epistemology,* μέσω http://plato.stanford.edu/

xxviii Στο Networks and Netwars: *The Future of Terror, Crime, and Militancy, έκδοση* John Arquilla and David Ronfeldt.

xxix

Βλ. *Address on Colonization to a Deputation of Negroes στον 5ο τόμο των κειμένων του Lincoln.*

xxx

Βλ. πχ.,Adam Hochschild's *King Leopold's Ghost*: και *Heroism in Colonial Africa.*

xxxi

(Σ.τ.Μ.) Μεγάλη αλυσίδα καταστημάτων στις ΗΠΑ.

xxxii Στα τέλη Μαΐου του 1968, η ανακοίνωση των πρόωρων εκλογών έσπασε το κύμα άγριων διαδηλώσεων και καταλήψεων που είχαν σπαρθεί στη Γαλλία. Το να βλέπεις την πλειονότητα των Γάλλων πολιτών να ψηφίζουν το κόμμα του προέδρου de Gaulle, ήταν αρκετό για να διαλύσει κάθε ελπίδα για επανάσταση. Αυτό απεικονίζει τον τρόπο με τον οποίο οι εκλογές χρησιμεύουν ως τελετουργία όπου οι πολίτες αντιπροσωπεύονται μεταξύ τους, ως πρόθυμοι συμμετέχοντες στην επικρατούσα τάξη.

xxxiii Καθώς οι οικονομικές κρίσεις εντείνονται παράλληλα με την εκτεταμένη απογοήτευση για την αντιπροσωπευτική πολιτική, βλέπουμε τις κυβερνήσεις να προσφέρουν αμεσότερη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων για να ειρηνεύσουν το κοινό. Ακριβώς όπως οι δικτατορίες στην Ελλάδα, την Ισπανία και τη Χιλή αναγκάστηκαν να μεταβούν σε δημοκρατικές κυβερνήσεις για να εξουδετερώσουν τα κινήματα διαμαρτυρίας, το κράτος ανοίγει νέους ρόλους για εκείνους που, διαφορετικά, θα μπορούσαν να οδηγήσουν την αντιπολίτευση σε αυτό. Αν είμαστε άμεσα υπεύθυνοι για την άσκηση του πολιτικού συστήματος, θα κατηγορήσουμε τον εαυτό μας όταν αποτύχει - όχι το σύστημα καθ' αυτό. Αυτό εξηγεί τα νέα πειράματα με «συμμετοχικούς» προϋπολογισμούς από το Πόρτο Αλέγκρε ως και το

Πόζναν. Στην πράξη, οι συμμετέχοντες σπάνια ασκούν επιρροή στους δημοτικούς υπαλλήλους. Στην καλύτερη, μπορούν να ενεργούν ως σύμβουλοι ή να ψηφίζουν σχετικά με το 0,1% των κεφαλαίων της πόλης. Ο πραγματικός σκοπός της συμμετοχικής κατάρτισης του προϋπολογισμού, είναι να αναπροσανατολιστεί η λαϊκή προσοχή, από τις αποτυχίες της κυβέρνησης, στο πλαίσιο της δήθεν περισσότερης δημοκρατίας.

xxxiv πχ, www.holacracy.org.

xxxv Η "αυτονομία" προέρχεται από το αρχαίο ελληνικό πρόθεμα "αυτό-" και το "νόμος", το νόμο που δημιουργεί κάποιος για τον εαυτό του. Αυτό υποδηλώνει την αντίληψη της προσωπικής ελευθερίας, στην οποία μια πτυχή της προσωπικότητας - του υπερεγώ - ελέγχει μόνιμα τους άλλους και υπαγορεύει κάθε συμπεριφορά. Ο Καντ χαρακτήρισε την αυτονομία ως αυτο-νομοθεσία, στην οποία το άτομο συμμορφώνεται με τους οικουμενικούς νόμους της αντικειμενικής ηθικής, αντί να ενεργεί σύμφωνα με τις επιθυμίες του. Αντίθετα, ένας αναρχικός μπορεί να αντιτάξει ότι οφείλουμε την ελευθερία μας στην αυθόρμητη αλληλεπίδραση των μυριάδων δυνάμεων μέσα μας, όχι στην ικανότητά μας να επιβάλλουμε μια ενιαία τάξη πάνω στους εαυτούς μας. Για το ποιες από αυτές τις αντιλήψεις για την ελευθερία που θα ενστερνιστούμε θα έχουν επιπτώσεις σε όλα, από το πώς απεικονίζουμε την ελευθερία σε πλανητική κλίμακα ως προς τον τρόπο κατανόησης των κινήσεων των υποατομικών σωματιδίων, δείτε το εξαιρετικό δοκίμιο του David Graeber “What’s the Point if We Can’t Have Fun?”

xxxvi (Σ.τ.Μ) Free Trade Area of the Americans.

xxxvii Πολλές από τις αποφάσεις που έδωσαν στο Occupy Oakland μεγαλύτερο αντίκτυπο σε σχέση με άλλους καταυλισμούς Occupy, συμπεριλαμβανομένης της άρνησης διαπραγμάτευσης με την κυβέρνηση της πόλης και της μαχητικής αντίδρασης στην πρώτη έξωση, ήταν αποτέλεσμα αυτόνομων πρωτοβουλιών και όχι διαδικασίας συναίνεσης. Εν τω μεταξύ, ορισμένοι καταληψίες, ερμήνευσαν τη διαδικασία συναίνεσης ως ένα είδος αποκεντρωμένου νομικού πλαισίου, στο οποίο οποιαδήποτε ενέργεια που αναλαμβάνει οποιοσδήποτε συμμετέχων στον καταυλισμό, πρέπει να έχει τη συγκατάθεση όλων των άλλων συμμετεχόντων. Όπως υπενθυμίζει ένας συμμετέχων: "Μια από τις πρώτες φορές που η αστυνομία προσπάθησε να εισβάλει στον καταυλισμό Occupy Oakland, αποκρούστηκε από μια ομάδα είκοσι περίπου ατόμων. Κάποιοι δυσαρεστήθηκαν από αυτήν την κίνηση. Οι πιο ενεργοί από αυτούς τους πασιφιστές,τοποθετήθηκαν μπροστά σε αυτούς που αποθούσαν την αστυνομία, σχηματίζοντας με τα χέρια τους το Χ, που συμβολίζει έντονη διαφωνία στη νοηματική γλώσσα της διαδικασίας συναίνεσης, λέγοντας: *Δεν μπορείτε να το κάνετε αυτό!*” Γι αυτόν, η συναίνεση ήταν ένα εργαλείο οριζόντιου ελέγχου, που έδινε σε όλους το δικαίωμα να καταργήσουν όποια από τις πράξεις των άλλων θεωρούσαν δυσάρεστη.

xxxviii πρβ. Jacqueline Lasky, I*ndigenism, Anarchism, Feminism: An Emerging Frame-work for Exploring Post-Imperial Futures* in Affinities: *A Journal of Radical Theory, Culture, and Action*, τόμος 5, νούμερο 1 (2011).